

IDRIJSKI RAZGLEDI

Jerebova rojstna hiša v Cerknem

Foto: Mestni muzej

████████████████████

Izdaja
Mestni muzej v Idriji

Uredniški odbor:
inž. Ivan Gantar, Anica Munda,
Jurij Bavdaž, Slavko Poljanšek,
Jože Čar, Milan Božič.

Odgovorni urednik
Srečko Logar.

Izhaja vsake tri mesece.
Celoletna naročnina Ndin 4,
za inozemstvo Ndin 6.

Naslov:
Idrijski razgledi,
Idrija,
poštni predal 11,
telefon 7 61 35

tek. rač.
pri NB Idrija
št. 5202/603-119.

Telegrami
Muzej Idrija.

Tiska tiskarna
»Primorski tisk«
Koper.

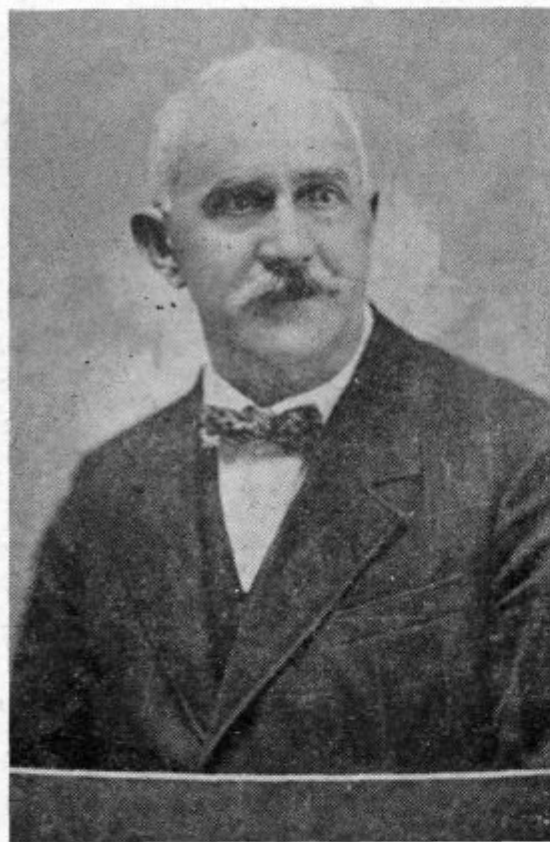
████████████████████

Peter Jereb

slovenski ljudski skladatelj 1867—1951

*Njegova življenjska in umetniška pot
s Cerkljanskega v Zasavje*

Ce si aktiven pevec, potem si gotovo z užitkom in umetniškim zanosom prepeval številne Jerebove skladbe. Ta plodoviti slovenski ljudski skladatelj je napisal okrog dvesto skladb za moški, ženski pa tudi mešani pevski zbor. Razen zborovskih pesmi je zlagal tudi nabožne. Še danes jih pojo pri cerkvenih obredih. Tudi orkestralne skladbe je komponiral. Njegovo umetniško delo pa je še premalo znano in proučeno, ni še strokovno pregledano, pretehtano in ocenjeno. Letošnja stoletnica Jerebovega rojstva kliče prizadevnega muzikalnega strokovnjaka, da bi poiskal, popisal, pregledal in ocenil vse

bogato Jerebovo skladateljsko delo in ga prikazal današnjemu človeku. Jerebove pesmi slišimo danes, ko je skladatelj že šestnajst let pod rušo, še zmeraj s koncertnih odrov. Pa tudi v radijskih oddajah nas čestokrat razvedre njegove melodiozne skladbe

in razveselijo naše srce. Napisal jih je človek, ki je znal prisluhniti utripom svoje duše, zato so polne čustvenosti. Vsaka ima svojo posebno noto, svojstven poudarek, ki te povede na pot prijetnih, plemenitih misli, polne so življenja, ker prihajajo izpod umetniške roke. Zato so zdaj last našega naroda, ki je znan po svoji ljubezni do petja.

Peter Jereb je pravcati glasnik pristne slovenske muzike.

Zato je prav, da se seznanimo z njegovim življenjem in umetniško rastjo in spoznamo njegovo plodovito dejavnost. To je namen teh zapiskov in prikazov.

Življenjsko podobo Petra Jereba, svojega dolgoletnega znanca, sem dobro poznal. Od leta 1924, ko sem prišel kot mlad prosvetni delavec v Litijo, pa vse do njegove visoke življenjske jeseni in smrti leta 1951 sva čestokrat izmenjavala misli. Te zapiske pišem po osebnih vtisih in srečanjih, pa tudi po pripovedovanju drugih, ki so skladatelja dobro poznali in me opozorili na to ali ono podrobnost. Tudi v Cerknem, Jerebovem rojstnem kraju, sem bil nekajkrat, da bi bili vtisi o našem Petru še bolj sveži in dokumentirani.

Kot mlad učitelj sem bil nekaj let član Petrovega pevskega zbora »Lipa«. S sodelovanjem pri Jerebovem pevskem zboru sem prenehal po nekaj letih zaradi bolezni na glasilkah. Pa tudi pozneje sem bil zmeraj spremljevalec Jerebovega skladateljskega dela. Še danes uživam, kadar čujem njegove domala ponarodele pesmi — Pelin roža, O kresu, Pisemce, Crn mož, Moj deklíč, Novembrska, Vetrček moj in mnoge druge.

Med svoje najlepše spomine na Petra Jereba štejem dogodek, ko sta si segla dva velika slovenska ljudska umetnika pesnik Cvetko Golar in skladatelj Peter Jereb v roke prav v moji hiši v Litiji.

To je bilo leta 1940, ko sem po naročilu pisatelja Josipa Ribičiča, urednika Našega roda, pisal pogovore s slovenskimi književniki. Jeseni tistega leta sem imel pomenek tudi s Cvetkom Golarjem, ki je živel stalno v Ljutomeru. Zaradi intervjuva in podatkov sem bil pri njem. Nekega dne, ko je bil namenjen v Ljubljano, je Golar v Litiji izstopil in me obiskal. Pričakoval sem ga na litijski železniški postaji. Domov grede je nanesla beseda na Petra Jereba. Skladatelj Jereb je do takrat uglasbil že precej Golarjevih pe-

smi. Jerebova melodija je bila res umetniško dopolnilo premnogih Golarjevih tekstov. Med drugimi tudi pesmi Pelin roža. Tisti dan sem povabil skladatelja Jereba na svoj dom, kjer sem seznanil oba svoja prijatelja. Bila sta vesela tega srečanja, jaz pa tudi. V spomin na to srečanje sem napravil nekaj posnetkov. Zal mi jih je nemški okupator ob aretaciji in izgonu leta 1941 uničil. Nekaj pa smo jih našli ob Petrovi smrti v njegovi mapi.

OB STOLETNICI ROJSTVA

Glasbenik Peter Jereb se je rodil pred sto leti, dne 1. julija 1867 v vasi Cerkno v občini Idrija. Cerkno leži v kotanjastem svetu, obdaja ga vrsta hribov. Najvišji je Porezen, ki doseže 1622 m, po drugih podatkih pa ima 1632 m nadmorske višine.

Cerkno je oddaljeno od Ljubljane 61 km — tja dosepeš skozi Medvode in Škofjo Loko. V Poljanski dolini kreneš z asfaltne ceste na križišču pri Trebiji. Pot te vodi nato skozi Sovodenj. Po prvi svetovni vojni je bila tam v bližini jugoslovansko-italijanska meja. Nato se makadamska cesta Trebija—Sovodenj—Cerkno dviga v serpentinah in ko dosepeš v vas Kladje (prelaz je v višini 787 m), imaš od tam krasen pogled na Cerkno, Porezen in ostali venec gora, ki zaokrožujejo Cerkljansko dolino. S Kladja se spuščáš do Cerknega še 7 km po serpentinah, nakar dosepeš v Cerkno, med drugo svetovno vojno imenovano »partizanska prestolnica«.

Cerkno ima 324 m nadmorske višine, danes šteje nekaj nad tisoč prebivalcev (točno 1140). Do občinskega središča Idrije vodi iz Cerknega asfaltirana cesta, oba kraja sta oddaljena drug od drugega 20 km.

Cerkno je dalo Slovincem tri pomembne rojake. V Pavletovi hiši se je rodil dne 1. oktobra 1814 slavni matematik, matematični pedagog in reformator računskega pouka dr. Fran Močnik. Na njegovi rojstni hiši je spominska plošča, ki jo je postavila učiteljska organizacija (na spominski plošči: učiteljsko društvo) dne 18. avgusta 1894. Slavni reformator računskega pouka in pisatelj matematičnih učbenikov je umrl v nemškem Gradcu, kjer je nazadnje služboval kot šolski inšpektor, dne 30. novembra 1892.

Ob njegovi smrti je bilo v rabi po takratnih šolah Avstro-Ogrske kakih 200 njegovih računskih knjig. Po izjavi ravnatelja ljubljanskega Slovenskega šolskega muzeja Franceta Ostanka imajo v tem muzeju kakih sto različnih Močnikovih računskih učbenikov kot študijsko gradivo.

Cerkljanski rojak je bil tudi goriški nadškof dr. Frančišek Sedej, ki se je rodil v hiši, kjer se pravi še danes po domače pri Anži-

govcu. Na Anžigovčevi hiši je danes spominska plošča, ki pove, da je postal goriški nadškof žrtev fašističnega nasilja, ko so po prvi svetovni vojni Italijani zasedli Slovensko Primorje in Goriško. Fašisti so odstavili goriškega nadškofa Sedeja, ker je bil zaveden Slovenec in je papež imenoval na njegovo mesto dr. Karla Margottija, po poreklu Italijana, ki je bil fašizmu naklonjen. Ta odstavev nadškofa Sedeja je bila v skladu s fašističnimi načrti za poitalijančevanje zasedenih slovenskih pokrajin.

Skladatelj Peter Jereb se je rodil v Cerknem pri Lužarjevih, kakor so jim rekli po domače.

Njegova rojstna hiša še stoji in ima danes hišno številko 86.

Od tistega časa, ko se je v Lužarjevi hiši rodil Peter Jereb, pa do danes, je ta enonadstropna stavba svojevrstnega sloga precejkrat menjala gospodarja. Takrat je imela hiša na pročelju v gornjem nadstropju hodnih, ki ga danes ni več. Peter Jereb, ki je hišo podedoval po starših, jo je prodal nekemu Koblarju. Ta pa spet drugemu lastniku.

Del Cerknega, kjer stoji Jerebova — Lužarjeva hiša, se imenuje Brdce, ki ima kak ducat hiš.

Prav v bližini nekdanje Lužarjeve hiše je na vzvišenem prostoru na Brdci tudi hiša, nekdanj last staršev glasbenika Mihe Ličarja, najboljšega Petrovega vrstnika in prijatelja. Skupaj sta odšla v glasbeno šolo in oba sta nastopila službo organista, Peter v Litiji, Ličar pa v Trbovljah, kjer se mu je rodil sin — klavirski virtuoz Ciril.

Rojak iz okolice Cerknega je tudi naš slavni in plodovit pisatelj France Bevk, roj. dne 17. septembra 1890 v mali gorski vasi Zakojca pod goro Kojco. Njegovo rojstno vas, ki je iz Cerknega oddaljena dve uri hoda, in njegov rodni svet zlahka opazuješ s previsa na Kladju ali na Vrhuljcah nad Cerknom. V počastitev slavnega domačina pisatelja Bevka so v zadnjem času postavili v Zakojci lepo novo šolo. Šola v Zakojci pod Poreznom je podružnica osemletke v Cerknem in jo obiskuje zdaj okrog 20 učencev. Ta učna ustanova je med najmanjšimi šolskimi zavodi v okolici Cerknega in v idrijski občini.

Cerkljansko z okolico, čeprav majhen predel slovenske zemlje, je dalo našemu narodu nekaj pomembnih mož, ki so v čast temu odročnemu svetu in naši skupnosti.

O Petru Jerebu so doslej že večkrat pisali. Njegovo rojstno leto pa nekateri navajajo netočno. Med prvimi, ki je postavil leto 1868 za Jerebovo rojstno leto, je bil Ilustrirani Slovenec, ki je med obema vojnama objavljaval v bakrotisku slike pomembnih Slovencev.

Slovenski biografski leksikon omenja v svojem III. zvezku, ki je izšel leta 1928, Petra Jereba, njegovo življenje in delo v 19 vrstah. Tudi v tem sestavku je netočna rojstna letnica 1868. Prav tako so zašli netočni podatki tudi v zgodovino slovenske glasbe.

Ljubljanska radijska oddaja objavlja dnevno pomembne spominske datume. Kljub temu, da sem RTV Ljubljana obvestil, da se je rodil Peter Jereb dne 1. julija 1867, je poročal ljubljanski radio letos, ob stoletnici njegovega rojstva, med spominskimi datumi, da se je rodil leta 1868. Da se je rodil Peter Jereb 1. julija 1867 vem iz pripovedovanja samega Petra, tako je zapisano tudi v matični knjigi in v skladateljevih dokumentih, pa tudi na njegovem nagrobniku na litijskem pokopališču.

STARSI IN STARI STARSI SKLADATELJA PETRA JEREBA

Skladateljev oče je bil po rodu Cerkljan; rodil se je 10. junija 1805 v Labinju pri Cerknem, umrl pa je v Zasipu dne 26. avgusta 1879.

Skladateljeva mati Marijana, rojena Flander, je bila rojena 1. maja leta 1825.

Mati je bila od očeta mlajša dvajset let.

Ko se je rodil Peter, je bil oče star že 62 let, materi pa je bilo 42 let.

Stari oče in stara mati po očetovi strani sta bila Andrej Jereb in Mica, rojena Pirc, po materini strani pa je bil Petrov ded Jožef, babica pa Marija.

Oba para Petrovih starih staršev sta bila po poreklu iz Cerknega ali bližnje okolice, iz vasi pod Poreznom.

Kramar Anton Jereb je imel razen sina Petra še hčer Marjano. Ta se je poročila v vas blizu Cerknega. Petrova sestra je doživela med prvo svetovno vojno — leta 1915 — veliko tragedijo. Neki podlež ji je zažgal hišo, v njej je zgorela s šestimi majhnimi otroki.

Požigalec se je pred aretacijo sam ustrelil.

CERKNO PRED STO LETI

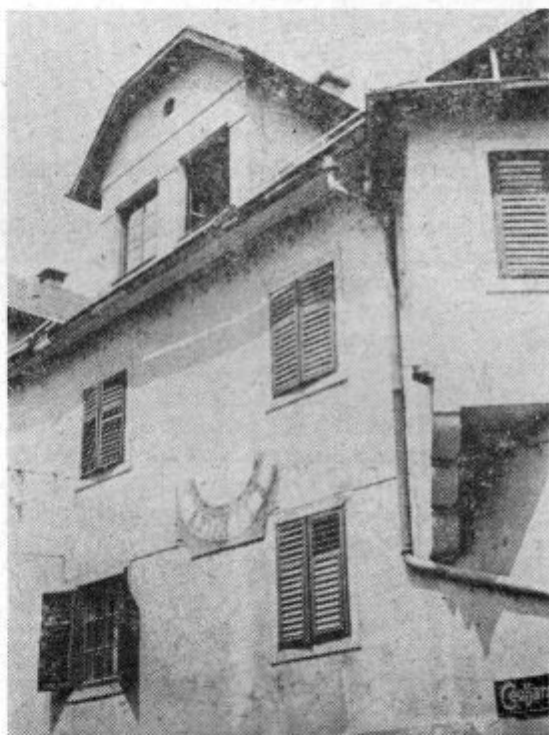
Cerkno na Goriškem je bilo pred sto leti odročen kraj, ki je imel slabe zveze s svetom. Nekaj podatkov, ki jih omenjam o Cerknem, mi je pripovedoval sam Peter Jereb, precej pa mi jih je dal tudi vrli cerkljanski domačin Peter Brelih. Umrl je pred petimi leti v Ljubljani, kamor je prišel po italijanski zasedbi Cerkna. V Ljubljani je bil uslužbenec Pokojninskega zavoda. Na njegovo pobuda so Cerkljani obudili iz pozabe stare pustne običaje, tako imenovano cerkljansko laufarijo. Brelih je dal slikati več starih, zanimivih tipov iz Cerknega in okolice. Slike so

razmnožili in še zdaj vise v mnogih hišah kot spomin na stare cerkljanske originale.

Jerebova rojstna hiša pri Lužarju je stara gotovo že več sto let. Zaradi starosti je v slabem stanju.

Skladateljev oče Anton je imel v Cerknem nekaj zemljišča, kjer so pridelali le nekaj poljščin za domačo uporabo. V hlevu so imeli kozo, ki jo je pasel Peter z drugimi cerkljanskimi otroki na bližnjih bregovih in se vmes predajal otroškim igram. Oče pa je imel v hiši trgovnico, kjer je oskrboval sode z najbolj nujnimi potrebščinami za dnevno potrošnjo. Tiste čase so revni Cerkljani živeli večinoma le od tistega, kar so pridelali doma.

Petrov oče pa je bil podjeten mož. Kupil si je konja. Od domačinov je kupoval maslo in

Litija: V tej zgodovinski stavbi, nekoč last Valvasorja je Jereb stanoval nazadnje in v tej hiši tudi umrl. Na pročelju gradu — nazvanem Farbarjev turen je danes Jerebova spominska plošča

Foto Jože Župančič

sir, pa še kake druge domače pridelke in izdelke. Ko je nabral take robe za poln tovor, je osedlal svojega konjiča in ga gnal peš čez hribe v večje kraje izven Cerkljanskega. Največkrat se je odpravil s konjičem in tovorom v Gorico, ki je bila tiste čase upravno središče.

Petrov oče in tudi drugi popotniki in tovarniki so tiste čase uporabljali za pot iz Cerk-

nega v Gorico cesto, ki je vodila ob potoku Cerknici do Zelina; tam so se obrnili proti severozahodu ob reki Idrijci in nato proti severu mimo Zabišča in Kojce čez prelaz Bukovo, od tam pa v dolino Bače in v Gorico.

V Gorici je trgovec Jereb najprej vnovčil vse tisto, kar je pritoril s seboj. Nato pa je denar brž vtaknil v razno robo: sol, kavo, sladkor, milo in druge potrebščine, ki jih je potem doma razstavil v svoji skromni trgovini kot prodajno blago. Tako je umni možak zaslužil trikrat: s prodajo cerkljanskih proizvodov, s tovarništvom in tudi s prodajo robe, ki jo je nakupil v Gorici ali kod drugod.

Podjetnost je zmeraj poplačana in zato so pri Jerebovih še kar ugodno živeli.

Ko je kramarjev Peter dorasel za šolo, ga je dobil v roke cerkljanski učitelj.

Tedaj je menila mati, da bo sinovo šolanje zahtevalo več novih sredstev, zato se je odločila, da bo napravila v svoji hiši tudi pekarijo. Mož ji je prinašal iz Gorice zmeraj svež kvas, od kmetov v soseski pa je kupovala žito in ga dajala v mlin. Lužarjeva mati so pekli tako dober kruh, da je slovel po vsej okolici in je prišel celo v pregovor. O kakem plemenitem človeku so dejali: dober je kakor Lužarjev kruh.

Mladi šolarček Peter Jereb je pridobival v skromni domači šoli le najbolj osnovne nauke v branju, pisanju in računstvu. »Kaj dosti prida se v cerkljanski šoli tiste čase nismo naučili,« mi je pripovedoval včasih Peter Jereb, prav tako pa tudi njegov mlajši rojak Peter Brelih. Ker pa so bili vsi ti mladi Cerkljani bistri, so pozneje v življenju dopolnili, česar jim ni dala domača šola, in so postali tudi dobri upravni uradniki.

V tistih časih pred sto leti so imeli v Cerknem že izobraževalno društvo Čitalnico. Ustanovljena je bila leta 1869. Cerkljanska Čitalnica je imela več izobraževalnih odsekov, med drugim tudi glasbeni odsek. Kapelnik Moškon je vodil kar precej močan orkester. To je navdušilo cerkljanske fantiče, da so tudi sami silili h glasbi. Kapelnik Moškon je začel vaditi mladi cerkljanski naraščaj. Za Lužarjevega Petra, ki je imel izreden posluš in dober glas, je bil velik, pomemben in odločilen dan, ko mu je oče prinesel z nekega potovanja prvo glasbilo: škant. Takrat se je začel Peter učiti pri Moškonu violino. To so bili njegovi prvi koraki v svet glasbe, ki mu je ostal zvest do svojih poslednjih let. Žal pa je bilo Petrovega idiličnega življenja z vrstniki na Brdču in ob potoku Cerknici, pa s pobci na paši in ob igranju pri učitelju Moškonu kmalu konec.

Ko je oče prekoračil sedemdeseto leto, je umrl, kratko zatem pa še Petrova mati. Peter

je ostal sirota. Podedoval je sicer rojstno hišo; a ni bilo nikogar, ki bi v domačem kraju skrbel za siroto.

Tedaj se je izkazal za velikodušnega sorodnika njegov stric, ki je služboval kot župnik na fari sv. Ane v Tunjicah, štiri kilometre od Kamnika.

Peter je ostal pri stricu vse dotlej, dokler ni dorasel, da ga je poslal stric v strokovno šolanje. Ker je imel njegov nečak Peter dober glas in veselje do glasbe, se je odločil, da bo poslal fanta v orglarsko šolo v Ljubljani.

Peter Jereb se je odločil za orglarsko šolo po posvetovanju z mladostnim prijateljem Mihom Ličarjem. Ločitev od dobrega vrstnika iz prvih življenjskih let ga je bila močno potrla. Zdaj je zvedel, da bo tudi Miha odšel v ljubljansko orglarsko šolo, zato je bil tudi sam takoj navdušen zanjo.

Peter Jereb je bil star sedemnajst let, ko se je z borno prtljago odpravil v ljubljansko orglarsko šolo. Tam se je učil orglarskih spretnosti in naukov in se je usposobil tudi za občinskega tajnika.

V tistem času je takratna avstrijska upravna oblast zahtevala, da so začeli uvajati v slovenskih občinah strokovno sposobne občinske tajnike. Izvoljeni župani so bili po večini nepismeni in zato niso mogli odgovarjati na pismena vprašanja okrajnih glavarjev. Takrat se je začela po naših krajih razvijati tudi obrt. Tudi začetki industrijskega razvoja so bili na vidiku. Točno administracijo je zahtevala tudi avstro-ogrška vojaška oblast. Preprosti župani po Slovenskem niso bili zmožni voditi uradnega dopisovanja. Zato je ljubljanska orglarska šola vzgajala svoje kandidate tudi v občinski administraciji.

Ko je dvajsetletni Peter Jereb leta 1887 končal šolo v Ljubljani, je bil sprejet v občinsko službo v Litiji.

V Litiji je ostal vse do svoje smrti, polnih 64 let. Tu je zaslovel kot pevovodja »Lipe« in skladatelj.

Njegov mladostni prijatelj Miha Ličar pa je tudi nastopil službo v soseski v zasavski dolini. Dobil je službo občinskega tajnika v Trbovljah. Prijateljska vez je družila oba Cerkljana — glasbenika vse do Ličarjeve smrti.

OBCINSKI TAJNIK V LITIJU

Leta 1887 je končal Peter Jereb orglarsko šolo v Ljubljani in se je usposobil tudi za vodstvo poslov občinskega tajnika. V tistih časih občinska administracija še ni bila tako razvita, kakor je danes. Ena sama zaposlitev, služba občinskega tajnika, bi ne mogla dati mlademu človeku poštenega dohodka za

preživljanje, zato so jo povezovali s službo cerkvenega organista.

Tako je prišel Peter Jereb, ki mu je bilo tistikrat dvajset let, za novega občinskega tajnika in organista v Litijo.

Litija je bila takrat še majhno podeželsko mesto stare Kranjske. V Litiji je bil sedež okrajnega glavarstva. Okraj je bil tedaj precej razsežen, saj je imel precej občin, tako v Zasavju Kresnice, Vače, Zagorje, segal je od Janč do Kumljanskega pa celo na Dolenjsko do Šentvida pri Stični, v Stično in do reke Krke.

Litija ni imela samostojne župnije, spadala pa je s sedežem okrajnega glavarja in dvema industrijama med gospodarsko precej močno razvite občine. Tu je tedaj deloval tudi svinčeni rudnik v hribu Sitarjevcu nad Litijo. V Gradcu pri Litiji, danes naselju Litije na levem bregu reke Save, pa je bila topilnica svinca. Obeh teh podjetij danes ni več. Rudnik Sitarjevc je prenalal z izkopom, ker so postale prirodne zaloge svinčene rude prerevne. Po prvi svetovni vojni je prenehala

Litija je imenovala po skladatelju Jerebu ulico, kjer je bila občinska hiša in je tam tudi stanoval

obratovati tudi stara litijska topilnica, nazvana »šmelc«, zaradi konkurence drugih topilnic in zaradi pravde, ki so jo dvignili proti topilnici litijski in drugi zasavski čebelarji. Iz dimnika so vdiral strupeni plini, ki so uničevali čebele in čebeljno pašo. Prišlo je do dolgotrajne pravde in litijska topilnica je zato prenehala z delom.

V času, ko je nastopil Peter Jereb službo občinskega tajnika, je že obratovala v Gradcu, v bližini železniške postaje, predilnica. Ta je bila ustanovljena leta 1886, kako dobro leto pred Jerebovim prihodom v Litijo, in deluje še danes.

V letih, ko je prišel v Litijo Peter Jereb, je imel trg podobo nemškega naselja. Urad-

ništvo na okrajnem glavarstvu je bilo nemškega porekla, prav tako tudi na sodišču in na davčni upravi. Tudi prometni uradniki na železniški postaji so uporabljali le nemški uradni jezik, ki ga je uveljavljala takratna lastnica zasavske proge Južna železnica.

V Litiji so bili le redki narodnjaki, ki so bili ponosni na svoje slovensko poreklo in so uporabljali slovenski pogovorni jezik.

Tržanom in okoličanom pa se je posrečilo, da so iztrgali iz nemških rok občino Litijo. To se je zgodilo malo pred prihodom Petra Jereba, ko je županoval litijski občini župan Šegač-Kobler. Zmago pri občinskih volitvah so javno proslavili in tedaj so med korenine Šegačeve lipe, na desnem bregu reke Save, kjer je danes partizanski spomenik, vložili steklenico s spominskim besedilom v slovenskem jeziku. Šegačevo hišo so podrli po končani drugi svetovni vojni, ker je bila ob nekem bombardiranju precej porušena. Tedaj so posekali tudi staroslavno Šegačevo lipo s spominsko steklenico.

Leta 1887 je Litija spadala pod župnijo Smartno. V Smartnem je bil tistikrat tudi sedež dekanije.

Litija je imela v času, ko je prišel semkaj Peter Jereb, le prva dva razreda ljudske šole. V višje razrede pa so morali mladi Litijani v sosednje Smartno, oddaljeno tri kilometre. V Smartnem so poučevali tedaj mladino višjih razredov tudi v nemškem jeziku.

Sosednje Smartno je bilo večje od Litije, čeprav je bilo po značaju le preprosta podeželska vas. Bilo je pač pomembnejše z gledišča cerkvene hierarhije, ker je tam služboval župnik in dekan. Smartno je imelo tudi precej starejšo ljudsko šolo kakor Litija. Viri pripovedujejo, da so dobili Šmarčani prvo šolo že proti koncu XVII. stoletja.

Prvi znani šmarski učitelj je bil Janez Asole, verjetno pa je bilo njegovo pravilno ime OSOLE. Zapisan je v letnem poročilu iz leta 1690. Po dosegljivih virih pa so imeli Šmarčani prvo enorazrednico že leta 1665.

Prav temu dejstvu je treba pripisati zasluge za razvoj ljudskega petja v sosednjem Smartnem. Saj so nastopali prvi šmarski pevci že pred 800 leti, ko je dobil kraj svojo župnijo. Cerkevni pevski zbor je bil v Smartnem prva organizirana pevska skupina. V preteklem stoletju, ko je začel vežbati v Litiji svoje pevce Peter Jereb pod okriljem pevskega zbora Lipa, so imeli šmarski sosedje že pevski zbor »Zvon«. Litijska Lipa in šmarski Zvon sta bila zmeraj v prijateljskih stikih in pristrčnih odnosih. To je bila gotovo precejšnja zasluga Petra Jereba, miroljubnega človeka, ki je dajal svoje skladbe na razpolago tudi sosednim pevcem za koncertne nastope.

Peter Jereb je delal kot litijski občinski tajnik 47 let. V tem času je služil pod desetimi župani.

Njegov prvi župan je bil litijski kmetovalec Josip Damjan, po domače Vrbanovec (Urbanovec). Stanoval je v današnji Simončičevi hiši, kjer se pravi še danes pri Vrbanovcu. Hiša je danes last posestnika Franceta Simončiča, ki je potomec in naslednik nekdanjega župana Damjana-Vrbanovca. Hiša stoji na Levstikovi cesti.

Ob Jerebovem prihodu je bilo občinsko poslovanje v Litiji in tudi po drugih podeželskih županstvih dokaj preprosto in skromno. Pripovedujejo, da se župan Damjan spočetka niti podpisati ni znal, šele pozneje se je pričel, da je podpisoval občinske dopise s trdo, le težkega kmečkega dela vajeno roko, ki ni bila navajena držati za gosje pero. Takrat še niso poznali pisalnih strojev, niti jeklenih peres za pisanje še niso imeli. Uporabljali so le gosja peresa, ki so jih znali nekateri spretno prirezati.

Prvi Jerebov župan Josip Damjan je imel spočetka pisarno kar v svoji hiši.

Ko je bil župan še sam v svoji pisarni, je shranjeval uradne dopise, ki jih je prejemal od deželne, okrajne ali kake druge gosposke, kar za stropnim tramom. Šele novi, strokovno usposobljeni tajnik Peter Jereb, je moderniziral občinsko pisarno in celotno uradno poslovanje.

Peter Jereb je bil poleg občinskega tajnika tudi tajnik trškega odbora, tajnik gasilcev, pevovodja Lipe, vodja litijskega orkestra, gasilec, blagajnik gasilskega društva in kapelnik gasilske godbe, blagajnik šolskega odbora, nekaj časa tudi tajnik in blagajnik okrajnega cestnega odbora itd. 12 let je bil tudi zastopnik državnega tožilca v Litiji, ko je bilo tu še sodišče. Prenehalo je delovati ob začetku druge svetovne vojne.

Razen mnogih pisarniških poslov je seveda našel še zmeraj čas za svojega najljubšega konjička, za petje, za vodstvo »Lipe« in komponiranje. Peter Jereb je bil upokojen kot litijski občinski tajnik dne 1. maja 1938.

Dočakal je preselitev občinske pisarne iz Damjanove-Vrbanovčeve hiše v stavbo, ki so jo leta 1912 namenili za občinski urad. To je sedanje občinsko poslopje v Jerebovi ulici ob Savi.

Ta zgradba, ki jo poznajo starejši Litijani kot »stara šola«, je služila od ustanovitve litijske šole do leta 1912 za učne namene. Leta 1912 pa so dogradili novo šolsko poslopje na sedanjem Rozmanovem trgu. V staro šolo pa se je preselila občinska pisarna. Peter Jereb je dobil v uradni občinski stavbi tudi službeno stanovanje.

V stari šoli, v današnjem matičnem uradu, je preživel skladatelj svoja najlepša leta. Tu je zložil tudi največ svojih skladb in v tej hiši se mu je rodil tudi sin Peter.

Upravičeno je komisija, ki je določevala imena za litijske ulice, ceste in trge, poimenovala ulico, ki veže glavni Valvasorjev trg s staro šolo — poznejšo občino, po Petru Jerebu.

Zadnja življenjska leta je stanoval Peter Jereb v Pregljevi hiši. Tam je tudi umrl, na kar opozarja spominska plošča.

»MOJI LJUBLJENI ŽENICI ZA GOD«

Peter Jereb je bil dober mož in skrben družinski oče. Ko je bil občinski tajnik v Litiji, se je poročil z Anči Lajovičovo, hčerko domačina Franca Lajovica iz znane družine pevcev in glasbenikov. Brat njegove neveste Anton Lajovic, po poklicu pravnik-sodnik, je bil eden najbolj vidnih in po umetniški plati naprednih slovenskih glasbenikov. Ko je prejel po osvoboditvi Prešernovo nagrado za svoje življenjsko delo, so v njegovi karakteristični ugotavljali, da je njegovo skladateljsko delo na visoki evropski ravni.

Pevovodja Peter Jereb je spoznal svojo nevesto Anči Lajovic pri pevskem društvu Lipa, kjer je bila pevka, prav tako so bili pevci Lipe tudi Anini bratje Maks, Franc ter sestra Marija, poročena Medic, in Pavla, poročena Končar.

Ob stoletnici Jerebovega rojstva sem obiskal njegovega sina Petra, danes uslužbenca Iskre v Ljubljani. Pripovedoval mi je:

»Rodil sem se na Jerebovi cesti, v stavbi, kjer je bila takrat občinska pisarna. Stanovanje smo imeli v pritličju hiše, kjer je danes matični urad.

Oče je bil gotovo srečen ob mojem rojstvu. Svoja čustva je izražal v skladbah. Večer pred prvim materinim godom po mojem rojstvu, je napisal skladbo. Hranim jo v arhivu očetovih skladb.«

Peter Jereb mlajši je poiskal to kompozicijo, napisano s svinčnikom. Naslov skladbe je DAN. Besedilo Fran Roš.

Komponist Jereb je pripisal posvetilo: Moji ljubljeni ženici za god. Pripisal je tudi datum: Litija, 25. 7. 1925.

Besedilo Roševe pesmi DAN se začenja takole:

»Tam za poljem, za gorami,
vzdramil se je mladi dan.
Belca solnce je zajahal,
k nam na rosno plan.«

»BODI TIHO, OČKA KOMPONIRA!...«

Skladateljski opus Petra Jereba je precejšen. Največ je delal in skladal v letih, ko je stanoval v občinski hiši, v današnji Jerebovi ulici ob Savi. Zato bi ta hiša vsekakor zaslužila, da bi nosila Jerebovo spominsko ploščo. Pevsko društvo »Lipa« je odkrilo skladatelju Jerebu spominsko ploščo na Pregljevi hiši na Valvasorjevem trgu, kjer je poslednja leta živel kot upokojenec in vdovec.

Skladatelj Peter mlajši se dobro spominja tistih let iz svoje mladosti, ko je bil oče še čvrst in je neumorno skladal.

Tedaj je oče sedel v svoji sobi, da je imel potreben mir. Sinko Peter se je tedaj igral v kuhinji in če je bil preglasen, ga je mati mirila in ukorila:

»Bodi tiho, daj mir! Očka komponira!...«

Medtem se je smel sinko Peter igrati le tiho, brez vsakega hrupa ali ropota. Vse do tlej, da je oče končal kompozicijo.

Ko je oče Peter končal skladbo, je od veselja zažarel. Bil je pač vesel uspeha. Saj mu je pomenila glasba velik in pomemben del njegovega življenja in umetniškega izživljanja.

»Kako je? Si jo končal?« ga je mati povprašala nežno.

Očetu je gorela v očeh iskra.

Pokimal ji je z glavo in jo povabil z zadovoljstvom v obrazu:

»Pridi poslušat!«

Oče se je usedel h klavirju, mati je stala ob njem.

Tedaj je očetova roka ubrala pot po klaviaturi in žena Ani je bila prva, ki je slišala možovo novo skladbo.

Potem sta jo poizkušala zapeti. Pela sta oba: oče in mati. Včasih sta naletela na kako mesto, ki ni bilo všeč očetu skladatelju ali se je zdelo ženi premalo izdelano ali nenavadno zvoneče. Bila je dober možev kritik in mu je povedala svoje mišljenje o celotni skladbi ali o posameznih odstavkih kompozicije. Potem je oče prijel za svinčnik in predelal tisti pasus, ki mu ga je naznačila žena Anči, da ji ni čisto všeč. Imela je pač izkušen posluš in smisel za ljudsko melodijo. Saj je prepevala v družini že od mladih nog, ko je bila na Vačah polna hiša otrok in je njen oče včasih raztegnil harmoniko, ki jo je sam napravil. Tedaj se je zbrala ob njem vsa družina in prepevala. Tako je rasla pesem v tej glasbeni družini v letih, ko so stanovali na Vačah nad Litijo.

Potem ko je oče Peter izboljšal tista mesta nove skladbe, ki mu jih je označila njegova žena, in je bil tudi sam prepričan, da bi jim predelava koristila, sta se spet znašla ob kla-

virju. Oče je znova zaigral kompozicijo in nato sta skupaj zapela še besedilo.

Po tem skupnem posvetu in preigravanju je dobila nova skladba dokončno obliko. Tedaj je bila rojena nova slovenska kompozicija ljudskega skladatelja Petra Jereba. Bili so je veseli vsi; avtor in njegovi domači in slovenski pevci, ker so dobili spet pesem za rabo in nastop.

LITIJSKO »LIPO« SO USTANOVILI LETA 1885

Litija in tudi sosednje Šmartno sta imela že sredi preteklega stoletja dobre in navdušene pevce. Najprej so peli pod okriljem litijske Čitalnice. Med ustanovitelji Čitalnice v Litiji je bila napredna slovenska žena Ljudmila Roblekova, uradnica pri znanem slovenskem narodnostnem organizatorju notarju Luki Svetcu.

Litijska Čitalnica je imela svoj prvi društveni lokal na glavnem trgu, danes Valvasorjevem trgu. V bivši Čitalnici, ki je bila v Oblakovi — Roblekovi hiši, je danes krojačnica Karla Novaka. V Čitalnici si imel že v drugi polovici preteklega stoletja na razpolago slovenske in tudi nekatere nemške časnike. V tem prostoru so se shajali k vaju tudi pevci čitalničarji. Leta 1885 so si litijski pevci ustanovili posebno pevsko društvo »Lipa«. To je bilo še pred prihodom Petra Jereba v Litijo. Ta se je naselil pri nas šele dve leti kasneje, leta 1887. Lipa je delo-

Farbarjev grad v Litiji, kjer je Jereb nazadnje stanoval

Foto Jože Župančič

vala vse do začetka II. svetovne vojne.

Po osvoboditvi so osnovali litijski pevci poseben pevski odsek Lipe v takratnem SKUD — Sindikalnem kulturnem društvu Tone Premk-Sine. Svoje ime so prevzeli po enem izmed prvih litijskih partizanov, Tonetu Premku-Sinetu, po rodu iz Gradca pri Litiji.

Na ustanovnem obnovitvenem občnem zboru pod okriljem SKUD so se pevci zbrali v Parmovem salonu v gostilni pri Urški. Znani litijski organizator in priložnostni pesnik France Pleničar, bivši okrajni tajnik in gostilničar pri Urški, je za to priliko napisal priložnostno pesem. Ta prigodnica v počastitev »Lipe« se glasi:

»LIPA« spet zapela je,
v domačem kraju,
pesem njena zlata je
v zasavskem rajju.

Pevci le zapojte nam,
pesem o svobodi,
naj zave se vsak Litijan:
»LIPA« — ta nas vodi.

To Pleničarjevo besedilo so peli litijski pevci prvič na svojem koncertnem nastopu dne 13. maja 1952.

K obnovljeni Lipi je pristopilo 71 podpornih članov: 43 moških in 25 žensk, od tega 35 rednih članov pevcev.

Pevska sekcija SKUD Tone Premk-Sine je priredila pol leta po smrti svojega litijskega pevovodje Petra Jereba spominski koncert. Moški pevski zbor, ki je takrat štel 18 pevcev, je imel na programu 18 pesmi, od tega devet Jerebovih, ki so jih prepevali pevci še svoje čase, pod Petrovim vodstvom.

Značilno za programe vseh litijskih koncertov je bilo to, da so bile na koncertnem sporedu zmeraj tudi skladbe domačina Petra Jereba.

Kadar koli je prišel na gostovanje kak pevski zbor iz drugega kraja, si je štel za dolžnost, da je imel na programu tudi nekaj Jerebovih kompozicij. Litijani so bili zmeraj ponosni na svojega skladatelja in zato se jim je priljubil vsak zbor, ki je prišel v goste, če je imel na sporedu tudi katero Jerebovih skladb.

O KRESU

(Besedilo Cvetko Golar, melodija
Peter Jereb)

Jerebova skladba »O kresu«, ki jo je uglasbil na besedilo Cvetka Golarja, je ena tistih njegovih del, ki je najbolj značilna za njegov umetniški slog. Hitro se je priljubila pevcem in poslušalcem in jo tudi največkrat pojo.

To priljubljeno in zelo melodično pesem je priredil za mladinski pevski zbor pevovodja litijskega gimnazijskega pevskega zbora Venero Korošec in je dosegel povsod, kjer je z njimi nastopil, največje priznanje.

Skladatelj Peter Jereb je zmeraj iskal po

raznih revijah, tako za odrasle in mladino, primerne tekste, ki bi se dali uglasbiti. Sam mi je večkrat pripovedoval in tudi potožil — to je bilo v letih med obema vojnama, ko je bil še na višku svojega zdravja, vedrega razpoloženja in umetniškega ustvarjanja, da mu zmeraj primanjkuje pripravnih, za komponiranje primernih tekstov.

Ko je dobil v roke Golarjevo pesem »O kresu«, se je takoj navdušil zanjo. V njegovi zapuščini, kjer ima skladatelj sin Peter še 47 očetovih rokopisnih zapiskov skladb, je ta vnesena pod zaporedno številko 8. Na naslovni strani notnega zapisa je zapisal Peter Jereb: »O KRESU« (Golar) — Vglasbil P. Jereb.

Na koncu notnega zapisa pa je skladatelj ljev podpis in datum: 27. 5. 1922.

Vsekakor ta znana pesem zasluži, da zapišem tekst Golarjevega besedila, saj ga v radijskih prenosih mnogokrat slišimo:

Utihnili je škrjančkov, / rož in žita glas,
žareč od sonca in sinjine,
poletni dan odhaja čez planine
in v sanje se zavija
plavi lan in klas.
Omoten duh sena.
V dobravi šentjanževa se roža rumeni
in vetra dih šumi po travi.
Kresnice sijajo,
kresovi užigajo
se nad vrhovi.

Nocoj zavriskaj v lepi svet
Utrgaj kresni čarni svet
in praprotnih semen nastrezi
in na mah pod bukev lezi.
Nastavi na zemljo uho,
da zveš, kje izvira zlato
in kje se preliva srebro.

PRIZNANJA IN ODLIKOVANJA

Peter Jereb je dobil za svoje dolgoletno glasbeno delovanje več pomembnih daril, diplom, pa tudi odlikovanj. Nekaj teh spominkov hranijo še Jerebovi potomci v Litiji.

Med prvimi darili je srebrna dirigentska palica, ki so mu jo poklonili njegovi vdani in hvaležni pevci litijske Lipe že leta 1914, v tistem usodnem letu, ko se je začela prva svetovna vojna. Na spominski taktirki je vgravirano spremno besedilo v znak hvaležnosti.

Leto 1914 je bilo usodno za celoten slovenski narod in njegovo kulturo.

Na dan odhoda v avstrijsko vojaško službo so se slikali vsi moški pevci litijske Lipe. Še danes je ohranjen posnetek na ta usodni razhod. Med pevci je tudi pevovodja in sklada-

telj Peter Jereb. Mnogo litijski pevcev je ostalo na bojiščih. Za njimi je nastala vrzel in Jereb je moral po končani vojni leta 1918 začeti pri Lipi spet z novinci.

Zanimivo je, da od vse tiste skupine, ki se je fotografirala v Litiji v juliju leta 1914, živita danes le še dva pevca.

Jereb je dobil tudi v času prve svetovne vojne nekaj odlikovanj. Leta 1930 je dobil srebrno odlikovanje Južnoslovenskega pevačkega saveza v Beogradu za članstvo pri litijski Lipi in kot njen pevovodja. Obenem s srebrno »savezno« medaljo — na njej je upodobljen stari srbski guslar — je prejel tudi tiskano diplomu, ki jo je podpisal dne 11. decembra 1930 dr. Kosta Manojlovič, in nečitljivo podpisani takratni predsednik Jugoslovanske pevske zveze.

Pozneje je prejel Peter Jereb za skladateljsko delo zlato medaljo JPS — Južnoslovenskega pevskega saveza. Obenem je prejel tudi diplomu, ki sta jo podpisala takratni predsednik JPS dr. Bogdan Milošinovič in glavni tajnik Djura Kačanski.

Zlata medalja je enaka srebrni, ima isto okrasje s slepim srbskim guslarjem Višnjicem.

OB 80-LETNICI JAVNI KONCERT V LITIJU

Ko je Peter Jereb dočakal poletje leta 1947, so njegov visoki življenjski jubilej — 80-letnico — proslavili z javnim koncertom pred sloopjem takratne litijske gimnazije pevci iz Litije in drugih krajev Zasavja, pa tudi Ljubljane. Jereb je bil takrat že sivolas, dobrodušen starček, ki ga je hvaležnost njegovih pevcev močno ganila.

Za osemdesetletnico je dobil v dar oljnatu sliko — lasten portret, ki ga je naslikal prof. Polde Kernc, takratni učitelj risanja na litijski nižji gimnaziji.

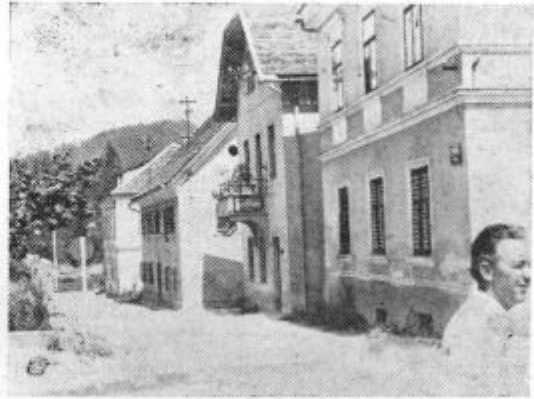
Za svoje dolgoletno pevovodsko in skladateljsko delovanje je dobil tudi priznanje in zahvalo s strani ljudske oblasti. Vlada LRS mu je dodelila k pokojnici še posebno umetniško doklado, ki jo je prejemal vse do svoje smrti.

Vlada je Petra Jereba o tem svojem sklepu obvestila s posebnim aktom. Jerebovi ga hranijo še danes v spomin na priznanje očetovega dela tudi s strani naše ljudske oblasti.

JEREBOVA ROKOPISNA OSTALINA

Skladatelj Peter Jereb je v teku svojega dolgoletnega življenja napisal premnogo skladb za moške, ženske in mešane zборе. Zložil je precej cerkvenih skladb, pisal pa je tudi orkestralna dela.

V pomenkih s Petrom Jerebom vse od leta 1924, ko sem prišel za učitelja v Litijo, pa do njegove smrti leta 1951, sem spremljal njegovo umetniško delo. Največkrat mi je tožil, da nima pri rokah primernih besedil, ki bi jih rad uglasbil. Včasih sem naletel v kaki reviji, bodisi za odrasle ali za mladino, na pesem, ki mi je bila všeč in bi bila primerna, da bi jo naš Jereb uglasbil. Rad sem ga opo-

Jerebova ulica v Litiji

Foto Jože Župančič

zoril na izid novega primernege teksta. Navadno se je Jereb brž lotil komponiranja. Tako delo mu je šlo hitro od rok.

Od časa do časa je svoje skladbe objavljal v glasbenih revijah. Zmeraj me je s ponosom opozoril, kadar je izšla kaka njegovih skladb v tisku.

Jereb je bil do svojih poznih let trdnega zdravja. Skoraj nikoli ni bolehal. Le proti koncu ga je začela napadati skleroza. Takrat ni imel več točnega pregleda o svojem umetniškem ustvarjanju in o vrednosti svojega dela. Nekega dne, ko je odšla njegova pohčerenka Jelena v službo, je našla ob povratku štedilnik topel. Po kuhinji pa je bilo še precej raztrganega papirja.

»Oče, kaj ste pa delali?«

»Tisto staro kramo, ki ni več za rabo, sem malo pospravil.« ji je odvrnil.

Tega dne je stari, že bolni mož uničil kopico svojih skladb, ki jih je hranil doma v rokopisu in še niso bile objavljene.

S tem je zagrešil seveda veliko kulturno škodo, ker je uničil mnoge svoje skladbe... Ta požig je bil prvi znak, da stari skladatelj vene in usiha.

Zalostno je plahnela njegova duševna pri-sebnost. Telesno pa je bil še zmeraj krepak, prav do svojih poslednjih dni. Tek je imel izredno močan in je še dan pred smrtjo použil svojih običajnih pet dnevnihih obrokov hrane.

Pohčerjenka Jelena Trampuž mi je pripovedovala:

»Oče je bil bolan pravzaprav le en sam ali dva dneva. Klicali smo zdravnika dr. Francea Lebingerja, ki mu je dal injekcije za olajšanje.«

Jereb je omahnil kar na hitro, brez kakih posebnih bolečin. Srce mu je prenehalo delovati in umrl je v sredo, 3. oktobra 1951.

Po smrti je pokojnikov sin Peter sestavil seznam notne ostaline, ki jo je našel v očetovih mapah. Uredil jo je po kronološkem redu. Ta seznam pesmi Petra Jereba vsebuje 47 naslovov.

1. LAHKO NOČ. Avtor besedila ni naveden. Ta skladba je med najstarejšimi, ki je bila najdena v Jerebovi zapuščini. Napisal jo je že 30. avgusta 1895. Je zelo zahtevna, saj je napisana za zbor ter za baritonski in tenorski solo.

Tekst je naslednji:

Vsa tiha je narava
in mrak jo je pokrtil.
Ze mirno sladko spava,
nad njo se sen je zilil.

Stvar vsaka čuti v temni noči
prečudno moč,
ko krog po nižini
razlega Lahko noč.

1.b VRLI SLOVENC. Avtor besedila ni naveden. Pri Jerebovem podpisu je skladateljeva oznaka letnice nastanka: 1895. Ta pe-

sem, napisana prav tako s črnilom, je na zadnji strani 1. kompozicije Lahko noč.

Pesem »Vrli Slovenci« je patriotičnega značaja z naslednjim tekstom:

Slovenija mila,
moj ljubljeni Dom.
Da zemlja zakrila
oj ljubil te bom.

Dar'vati čem zate
življenje in kri.
Gorje mu, ki nate
le prst položi (v tekstu »perst«)

2. kitica pesmi »Vrli Slovenci« pa se glasi:

Dokler oko gleda,
po žilah vre kri,
slovenska beseda
iz prs mi doni.

Sred groma in bliska
poljubil te bom,
Gorje mu, ki stiska
in kuje moj dom.

(Opomba: v zadnji vrsti prve kitice je v izvorniku namesto današnje rabe besede prsi, še po starinsko: iz pers mi doni...)

Vsaka od naslednjih pesmi ima kako posebno značilnost. Domala vsaka Jerebova skladba ima svojo zgodovino. V njih živi spomin na komponista in bo živel še dolgo, dokler bo donela slovenska pesem.

SREČKO LOGAR:

Najstarejše idrijske organizacije

Po osvoboditvi je idrijski rudnik poveril sedaj že pokojnemu Karlu Bezgu urejanje arhiva. Bezeg je to ogromno delo sicer vestno opravljial več let, vendar je napravil napako, ker je ureditev arhiva izpeljal po vsebini in ne po vpisnih katalogih, s čimer je bila zgubljena zveza med katalogi in listinami. Za povprečnega zgodovinarja je to morda dobro, a za zgodovinarja, ki ga zanimajo tudi posamezne listine, je delo zelo oteženo. Vzoredno z urejanjem arhiva pa si je Bezeg delal tudi izpise iz listin ter tako sestavil rokopis, ki je dobil naslov »Doprinosi za zgodovino Idrije«, ki ga hrani naš muzej. Pri tem pa je zopet napravil kar dve napaki. Prvič ni v svojem delu citiral listin, iz katerih je povzemal svoje zapise, drugič pa je

svoje trditve postavljial nekritično in se pri tem spuščal v razglabljanja, ki nimajo znanstvene in dokumentirane osnove.

Z rudniškimi arhivom pa je po vojni nastala še druga nevšečnost: v Državni arhiv Slovenije v Ljubljani je bil odpeljan del najstarejših listin, vendar pa del, ki je ostal v Idriji, še vedno obsega okoli 350 enot, v glavnem debelih fasciklov, s katerimi je napolnjena prav velika soba v kletnem delu gradu.

Zanimivo in logično je, da so ob idrijskem rudniku zelo zgodaj začele nastajati razne organizacije s poluradnim značajem, ki so v prvi fazi imele predvsem humanitarni in verski značaj. Delo v rudniku je bilo spočetka zelo nevarno in nezdravo, prejemki rudarjev pa so bili več kot skromni ter zelo ne-

redni. Največje težkoče pa so imeli z obolelimi in opešanimi rudarji brez vsake pokojnine, s položajem navadnih beračev.

Vse kaže, da je nastala prva humanitarna organizacija, ki se je imenovala »Hospital-Pfründe«, že v času vladanja cesarja Ferdinanda od leta 1521 do 1553, torej še v času, ko rudnik še ni bil popolnoma podržavljen. Bila je to dejansko dvorna ustanova, ki je oskrbovala zaklad za revne obolele rudarje ali onemogle brez pokojnine. Pravi sedež tega zavoda je bil v sklopu c. kr. dvornega hospotala v Ljubljani. Iz poznejših let je o tem zavodu več poročil, iz katerih je razvidno, od kod so se zbirala sredstva v zaklad in kako so se razdeljevala. Bezeg npr. poroča v svojem rokopisu: leta 1784 je prodal dvor zemljišče tega zavoda in naložil izkupiček ter obresti v letnem znesku 63,78 goldinarjev ter jih naklonil revnim rudarjem, v prvi vrsti iz idrijskega okoliša (aus dem idriaischem...); denar se je smelo razdeliti med 57 dela nezmožnih brez pokojnin. Za bolne je bilo leta 1560 že pripravljenih v tem zavodu 30 postelj. Zato so to ustanovo na splošno imenovali »Idrijski špital«. Leta 1553 so zapustili Ljubljano menihi Avguštinci, vendar so šele leta 1784 porabili njihov samostan in cerkev sv. Jakoba za cesarsko bolnišnico. Ko je cesar Jožef I. odpravil vse samostane, ki niso izvrševali javne dobrodelnosti, je dal leta 1783 zaseči tudi premoženje tega samostana; pripadlo je redu Usmiljenih bratov, ki so v njem uredili splošno bolnišnico. V tej ustanovi bi lahko videli tudi zarodke Bratovske skladnice, ki je medtem že začela delovati v Idriji, in je že leta 1787 postavila na Brušovšu prvo bolnišnico v Idriji samo za rudniško osebje, ki je imela sprva 12 postelj, kopalnico in strežnika. Pravo uzakonitev pa je Bratovska skladnica dobila 23. 5. 1854 kot ustanova za preskrbo rudarjev. Pri tem pa je treba pripomniti, da imamo posamezna poročila o tej ustanovi že med leti 1696 do 1737 in da je imela zelo burno zgodovino. Leta 1937 so jo vzeli v svojo upravo Italijani in pri tem pobrali vse njene premožnosti. Popolnoma je bila likvidirana šele po osvoboditvi, ko je prešla v sklop Zavoda za socialno zavarovanje.

Celoten sklop te dobrodelne ustanove v Idriji je zelo zapleten, za njeno podrobnejšo študijo pa bi bilo treba pregledati tudi arhive v Ljubljani.

Po starosti bi prišlo na drugo mesto versko društvo »Sv. Barbare«, o katerem imamo podatke iz leta 1686. Poleg splošne obveznosti za opravljanje dobrih del je imelo tudi nalogo skrbeti za pogrebne potrebščine in za revne svoje umrlih. To versko društvo je bilo leta 1784 z drugimi nabožnimi društvi

razpuščeno, vendar vsi znaki kažejo, da je delovalo vsaj v privatni obliki še naprej in skrbelo predvsem za pogrebne stroške.

V tej organizaciji vidimo torej predhodnika splošno ljudskega »Pogrebnega društva sv. Jožefa«, po domače tudi »Mortual«, ki je med Idrijčani tako zakoreninjeno, da mu niti italijanske okupatorske oblasti niso mogle do živega, pa tudi naša oblast ga ni mogla likvidirati, čeprav njegov obstoj v današnjih časih zveni kar nekam anahronistično! Končno pa so tradicije tudi nekaj lepega, posebno če so zakoreninjene tako globoko in tako daleč v pretekla stoletja.

Društvo je ustanovil na zimo 1875/76 davčni sluga Anton Jež, ki je bil posestnik št. 18 Za gradom. Društvo preskrbi članu vse potrebščine od časa smrti do pokopa in izplača na roko denarno podporo. Mesečna članarina je znašala ob začetku 7 krajcarjev, leta 1940 pa 33 centezimov.

Če nato izpustimo nekatere organizacije strokovnega značaja, pa že pridemo z letom 1752 do zanimive organizacije v našem mestu »Casino-Verein«. Bezeg pravilno ugotavlja v svojem rokopisu, da je bila v Idriji zelo razvita težnja po družabnosti in vzajemnosti, ki se zrcali v različnih združenjih; malokatero mesto se je lahko ponašalo s tolikimi organizacijami različnih vrst in namenov kakor Idrija. K temu je seveda največ pripomogla odrezanost mesta od ostalega sveta.

Društvo je bilo ustanovljeno na pobudo cesarice Marije Terezije, torej v času, ko smo v Idriji dobili tudi več šol in gledališče. Bilo je stanovsko-družabno društvo rudniških uradnikov, strogo zaprto v svoj položajni sloj. Imelo je smoter gójiti stanovsko zavest in družabnost med rudniškimi uradniki, kakor tudi pospeševati medsebojno strokovno izpopolnjevanje, v potrebi pa tudi nuditi gmotno podporo. Predsednik je bil običajno rudniški predstojnik, člani pa so smeli biti tudi ostali meščani, vendar le, če so imeli dovolj visok družbeni položaj. Poslovni jezik je bil seveda nemški. Po polstoletnem obstoju je društvo začelo pešati ali je celo popolnoma zamrlo, v letih 1838 do 1840 pa ga je zopet oživel predstojnik Franc Alberti. Takrat je bilo namreč pri rudniku 25 uradnikov. Sestavili so nova pravila, ki jih je potrdila cenzura dvorne policije na Dunaju 4. 12. 1840. Mesečna članarina je bila 30 krajcarjev. Sklenili so, da bodo rabili za društvene prostore erarično poslopje (hiš. št. 79) z rudniško gostilno »Črni orel« na glavnem trgu. To poslopje je rudnik kupil že leta 1752 in je staro privatno hišo predelal v gostinske namene. Današnje obliko pa je dobilo poslopje v letih 1777/78, ko je bila prizidana vinska klet oziroma pivovarna (Birhalle).

Po starosti sledi »Leseverein des Ausichts-personales«. Tu prepustimo podatke zopet Bezgu, ker na žalost do sedaj v muzeju še ni bilo zbranih o tej organizaciji nobenih pomembnejših dokumentov.

Ustanovil jo je iz človekoljubja neki višji rudniški uradnik leta 1878. V osnovi pa je menda obstajajo že leta 1852. Pazniki so imeli res kočljivo stališče. Bili so stan zase med dvema kladivoma — uradništvom in delavstvom. Društvo je dalo samim sebi prepuščenim paznikom stalno možnost za vzajemno družbeni in službeni stik. Namen društva je bil gojenje družabnosti in izobraževanje. Pristop so imeli tudi nerudniški nameščenci enakega čina v državni službi. Obstajalo je pod pokroviteljstvom rudnika in je imelo sobico v istem poslopju kakor »Kazina«, lepo knjižnico in časopise. Okoli leta 1880, ko se je začela močneje prebujati narodna zavest tudi pri nas, se je tudi društvo preobrazovalo v tej smeri in se nazadnje leta 1910 reorganiziralo v slovensko »Strokovno bralno društvo tehničnih državnih uslužbencev eraričnega rudnika«. V programu je imelo gojitev stanovske zavesti in interesov, izobrazbe, dostojnega vedenja in prijateljskega obnašanja. Nemške knjige in časopise so vedno bolj nadomeščale slovenske publikacije. Politično ni delovalo.

Končno se le prebijemo do prve popolnoma slovenske organizacije »Narodne čitalnice«. Njena potrjena pravila nosijo datum 29. 11. 1866. Še vedno je bila namenjena samo srednjemu in višjemu stanu. Ustanovil jo je zaslužni idrijski učitelj Feliks Stegnar, doma z Marovškega brda na Gorenjskem. Prve prostore je imela v znani Deželovi, preje Gnezdovi hiši ob začetku sedanje Rožne ulice. Imenoval jo je »veselišče in omikalnica«, brez političnega delovanja. Seveda je bila v bistvu liberalna organizacija. Njen glavni namen je bil vzbujanje dremajoče slovenske narodne zavesti in je služila kot protiutež nemški Kazini. Nabavljala si je knjige, časopise, gojila je godbo in petje, gledališke igre ter prirejala veselice. Člani so bili privatniki, učitelji, profesorji in ostalo meščanstvo; rudarji in ostali delavci seveda tu niso imeli kaj iskati. Zanimivo je, da so bili številni člani tudi Čehi, katerih je bilo v Idriji vedno precej na vodilnih mestih pri rudniku. Učili so naše ljudi plesati svojo narodno četvorko in besedo. Leta 1903 je dobila svoj lastni oder za dramske prireditve. Zadnje prostore je imela v hiši znane pevke in igralko Leni Lapajne, kamor se je morala preseliti iz eraričnega »Črnega orla«. Leta 1923 je italijanska policija v njenih prostorih že opravila prvo preiskavo. Ko je bila leta 1926 skupaj z ostalimi slovenskimi organiza-

cijami razpuščena, so bili člani že raznesli na svoje domove vso imovino. Posebna komisija ob »slovesnem razpustu« je našla vse prostore prazne. Le del vsega inventarja so utegnile po osvoboditvi razne nasledstvene organizacije rešiti in zbrati, ker so si razni člani inventar enostavno prisvojili.

Ohranjena pa so pravila te organizacije, ki so prav zanimiva in jih zato ponatiskujemo:

Pravila slovenske čitalnice v Idriji.

Potrdilo jih je c. kr. kranjske dežele predsedstvo v Ljubljani 29. novembra 1866, št. 3721/p. Založila idrijska čitalnica. — Tisk Egerjev v Ljubljani.

Paragraf 1. Pojem: Čitalnica je društvo; za svoj narod navdušenim Slovencem je veselišče in omikalnica. V politične zadeve se nikakor ne vtika.

Paragraf 2. Namen čitalnici: a) budi narodni duh; b) povzdiguje družabno življenje; c) mnogovrstno pošteno razveseljevanje.

Paragraf 3. Pripomočki: a) bero se časopisi ali knjige, zlasti slovenske, pa tudi v tujih jezikih; b) prijazni pogovori družabnih udov; c) igre, petje, godbe in ples i. t. d.

Paragraf 4. Pogodbe za pristop v društvo: a) polnoletnost ali sicer samostalnost; b) poštenost, omikanost in nesvarno življenje; c) pismeno ali ustno oglasilo pri društvenem odboru.

Paragraf 5. Dolžnosti družnikov: a) vsak ud plača, kader v društvo pristopi, po 1 gl. a. v. vpisnine; b) domači družniki plačujejo dalje prve dni vsacega meseca naprej po 50 kr. a. v. v društveno blagajnico; c) družniki, kateri v Idriji ne bivajo, plačujejo za vse leto po 2 gold. 50 kr. a. v. prve kvatre tistega leta društveni blagajnici. Kdorkoli z plačilom zaostane tri mesece za časom, odločenim v b) in c), tak se iz družbe izbriše in izgubi vse društvene pravice; d) vsak družnik se mora zvesto držati društvenih pravil in drugih naredeb, katere bi odbor za potrebe ustanovil.

Paragraf 6. Vsak družnik o pristopu dobi »vstopnico«.

Paragraf 7. Pravice družnikov: a) da čitajo časopise in knjige, v čitalnici društvu pripravljene; b) da hodijo k vsakovrstnim društvenim veselicam sami a z odraslimi družniki tudi njih rodbine; c) da, ako žele, po določenem redu prejemajo časopise tudi za domače branje; d) da svoje želje, nasvete in pritožbe v posebnih za to pripravljenih bukvah naznanjajo; e) da imajo v občnem zboru glas; f) da smejo tudi omikane tujce v čitalnico vpeljevati.

Paragraf 8. Vpeljanega gosta je treba enemu odborniku zkazati, in svoje ime naj vpiše v društvene vpisne bukve. Potem sme osem

dni brez plačila v čitalnici brati časopise in vdeleževati se družih tedanjih veselíc.

Paragraf 9. Za voditev družbe in oskrbljevanje njenih opravil volijo vsi udje v občnem zboru izmed sebe za eno leto sledeči odbor: a) načelnika, b) tajnika in njegovega namestnika, c) blagajnika in njegovega namestnika.

Paragraf 10. Načelnik, in ako bi sam ne mogel, namesti njega tajnik, vodi društvo po pravilih, sklicuje odborske seje in občne zборе, vodi glasovanje, podpisuje vsa društvena pisma in zapisnike, ter zastopa društvo pri gosposkah in proti drugim osebam.

Paragraf 11. Tajnik podpira v vseh rečeh načelnika, tudi namestuje ga, ako on ne utegne, piše razne zapisnike in podpisuje z načelnikom vred vsa društvena pisma.

Paragraf 12. Blagajnik novce prejmlje in plačuje po ukazih, ktere podpiše načelnik in tajnik, ter je odgovoren za društveno imenje.

Tudi ima pred odbor vsake tri mesece položiti račun z vsemi prilogami in dokazi, da ga odbor pregleda in po okolnostih ali potrdi ali popravi. — Občnemu zboru ima podati vsega leta obračun.

Paragraf 13. Druga opravila opravljaajo odborniki, vse po dogovoru.

Paragraf 14. Odbor sprejema nove ude v društvo, najema ali iz službe deva društvene strežnike, odločuje plačilo zanje, ter v najem jemlje stanovanje in potrjuje pogodbje.

Paragraf 15. Odborniška opravila in dela so brez plačila.

Paragraf 16. Navadno je čitalnica odprta od osme ure zjutraj do enajste ure zvečer. Izimek od tega reda sme biti, kader odbor odloči kako veselico.

Paragraf 17. Časopisi in drugi listi morajo ostati v čitalnici, dokler doidejo prihodnji listi. Družniki, kteri žele liste na dom prejemati, naj se za to oglasijo pri odboru.

Paragraf 18. Odbor se shaja po enkrat na mesec, in če je treba, tudi po večkrat. Po njegovem sklepu se vrše vse važnejše reči.

Paragraf 19. Občni zbor ima čitalnica vsako leto decembra meseca. V ta glavni zbor se imajo povabiti vsi družniki. S pozivom je njim oznaniti tudi, o čem se bode posve-tovalo.

Paragraf 20. Ta zbor se začne z načelnikovim govorom. Tajnik oznani kratek pregled vseh društvenih opravil. Blagajnik da preteklega leta obračun. Zbor izvoli tri družnike, ali ne izmed odbornikov, da pregledajo in po okolnostih ali potrdijo, ali popravijo račun. Zbor voli tudi nove odbornike za prihodnje leto. Vsak družnik ima pravico, občnemu zboru oglasiti svoje želje, nasvete, ali tudi,

da se prenarede pravila, in ako dve tretjini pričujočih udov glasujeta za prenaredbo, morajo se prenarediti. V občnem zboru, ali ko bi bila potreba, v nenavadnem, posebe zato sklicanem zboru se napravljajo po večini glasov tudi pravno veljavni, vse društvo vezajoči sklepi. Po teh sklepih potem odborniki določajo družniške prepire.

Paragraf 21. Razen tega občnega zbora se ima, če zahtevata dva odbornika ali pa vsaj deset družnikov, v 14 dneh po izročeni pismeni želji sklicati nenavaden zbor.

Paragraf 22. Glasovanje je v vseh zborih osebno, in v vseh sejah odločuje večina glasov. Ako bi bilo enako število glasov, odločuje načelnikov glas. Kogar ni v seji, tak se mora udati temu, kar je sklenila večina. Glasuje se pri vsaki volitvi pismeno, a pri drugih posvetih sploh vstavši ali obsedeovski.

Paragraf 23. Zapisnike občnih zborov imajo podpisati: načelnik, tajnik in dva izmed neodbornikov, potem naj jih hrani načelnik.

Paragraf 24. Društveno imenje in njeno pohišje je vsega društva lastnina; nobeden posamezen družnik nima pravice do njega, in ako bi društvo nehalo, odloči o vsem društvenem imenji občni zbor z dvema tretjinama družnikov.

— . —

Po starosti bi v tej zvrsti društev sledilo *Veteransko društvo* odsluženih vojakov, ki izhaja iz časov zasedbe Bosne 1876—1880. V Idriji so jih kratko imenovali »feteranarji« in mnogi starejši ljudje se jih bodo še dobro spomnili, kako so se ob raznih svečanostih pojavili v svojih naperjenih uniformah. Glavni ustanovitelj je bil rudniški blagajniški kontrolor Karl Maks Herman, dobilo pa je veliko podporo rudnika in leta 1883 so se uniformirali. Ob začetku prve svetovne vojne je štelo okoli 250 članov, med njimi kar 223 rudniški oseb. Nastopalo je pri paradah in pogrebih. Imelo je lepo navado, da je ob pogrebu umrlega člana izstrelilo tri častne salve. Zadnji poveljnik, stotnik, je bil znani pevec Franc Kos, ki je umrl v Ljubljani v visoki starosti leta 1945. Društvo je počasi zgubljalo na svojem pomenu, ker je tudi med njegove člane počasi prodirala narodna zavest in so se začeli sami odmikati od vsakega avstrijkanstva. Po prvi svetovni vojni seveda ni bilo obnovljeno.

Ze leta 1884 pridemo do prvega delavskega društva, to je »*Delavsko bratno društvo*«. Prvo prošnjo so delavci vložili že dve leti preje, vendar jo je takratni rudniški predstojnik odbil z utemeljitvijo, da delavcem izobrazba ni potrebna in je zanje glavno, da pridno delajo. Med ustanovitelji so bili

Kumer, Pirc in Vončina ter kot glavni borec za izobrazbo delavcev Jožef Oblak. Društvo je gojilo stanovsko zavest, izobraževanje, petje, dramatiko. V članstvo je sprejemalo tudi rokodelce, skratka, bilo je odprto za vse prebivalstvo. Najvišje število članstva je bilo 193. V osnovi pa so se posluževali istih metod dela kakor ostala idrijska društva. Imelo je čitalnico, kjer so bili na razpolago vsi časopisi, v glavnem slovenski. Imelo je tudi zelo močno knjižnico in je knjige izposojalo po zelo nizki izposojevalnini. Organizirano je imelo tudi skupno naročanje dnevnikov. Dnevnik je dobil na dom prvi naročnik in ga je moral že naslednji dan oddati drugemu in tako naprej. Po enem mesecu se je vrstni red obrnil. Novic naročniki seveda niso dobivali svežih, kar pa v takratnih časih ni imelo večje vloge. Glavno je bilo, da so ljudje čitali. Zadnje prostore je imelo v prvem nadstropju Deželove hiše, zadnji predsednik pa je bil Matija Seljak, ki je umrl v visoki starosti.

Zgodovina tega zelo zanimivega društva je zelo pestra, glede njegove ocene pa si še danes nismo edini. Vsekakor je bilo to za takratne razmere zelo napredno in narodno, vendar pa še vedno brez vsake razredne borbosti, kar je bilo posebej poudarjeno tudi v pravilih. Zato pa je stalno prihajalo v konflikt z novimi organizacijami, ki so zrastle že v naslednjem desetletju na politični podlagi. Vztrajalo je tudi še po vojni, ko se je njegova dejavnost celo močno okrepila, pri čemer pa je postalo trn v peti italijanskega okupatorja, ki je začel ovirati njegovo delovanje z vsemi sredstvi in ga končno zatrl skupaj z vsemi ostalimi slovenskimi organizacijami.

JANEZ JERAM:

Pridelava in predelava lanu

Moderna tehnika izpodriva stare stroje, ki gredo med staro šaro in v pozabo. Prav tako gre v pozabo nekdanji način predelave surovin v končne izdelke. Marsikaj koristnega in za poznejše čase zanimivega bo šlo v pozabo prav zaradi nezainteresiranosti v današnjem času, ko je mogoče ohraniti le še spomin na bližnjo preteklost. Danes namreč beži čas s tako naglico, da tudi spomin naglo obledi.

Marsikateri stroj, ki je še pred nedavnim služil vsakdanjim potrebam, je danes že uničen, le del nekdanjih tehničnih pripomočkov bo mogoče ostal ohranjen. Prave slike o predelovanju pa v bodočnosti ne bo več mogoče ustvariti.

V to obdobje moramo prišteti še *Dramsko društvo*, katerega začetki segajo v leto 1889, zakonito pa je bilo ustanovljeno leta 1896. Glavna njegova naloga je bila prirejanje raznih iger, pri čemer so se največ posluževali starega gledališča. Vzdrževala sta ga izšolan dramaturg trgovec Vincenc Lapajne in rudniški blagajnik Filip Vidic, ki je po smrti prvega tudi prevzel vodstvo in režijo. O delu te organizacije pa je več napisala v našem listu Ivica Bazovičarjeva.

S tem smo v glavnem izčrpali število naših najstarejših organizacij. V zadnjem desetletju preteklega stoletja je politična polarizacija prebivalstva že dosegla svoj višek. Liberalni stranki, ki se je sicer raje skrivala pod narodno zunanostjo, sta se pridružili še klerikalna in socialnodemokratska, ki je postajala iz leta v leto močnejša in so jo v Idriji kratko imenovali »makraška«. Vse tri politične organizacije pa krepko posegajo tudi na kulturno-prosvetno in na gospodarsko področje. Nove organizacije se vedno ostreje politično opredeljujejo. Vzporedno s temi novimi organizacijami sicer še delujejo nevtralne starejše organizacije, ki poskušajo ohraniti svojo apolitičnost, kar pa jim le težko uspeva. Vse to pa ustvarja močno medsebojno konkurenco tudi na prosvetnem in telesnovzgojnem področju. Idrija zato doživi v naslednjih tridesetih letih največji prosvetni vzpon, katerega je italijanski okupator lahko zatrl samo z največjim nasiljem.

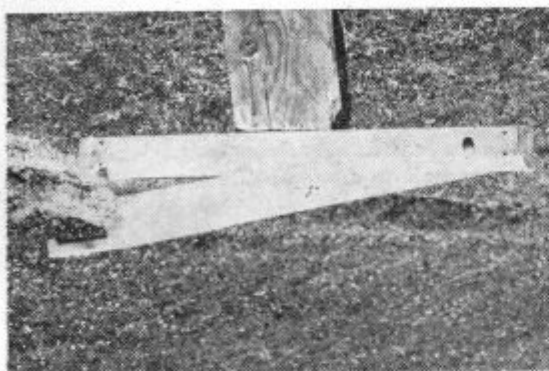
Viri:

Karel Bezeg: Doprinosi k zgodovini Idrije, muzejske študije za zgodovino Idrije, muzejski arhivi in razstavnih predmeti.

predelovanje pa je bilo zelo zamudno in tudi komplicirano.

Sicer pa ne vem, katera nevesta bi bila danes pripravljena vzeti v balo rjuhe iz domačega platna.

Lepo je bilo pogledati na polje, ko je lan cvetel. Modro cvetje je valovilo, da je bilo podobno morju. Toda le dopoldne, popol-

»Pridelava lana«

Foto: Jeram

dne pa je lan spal. Cvet se je opoldan zaprl in se zopet odprl šele proti jutru naslednjega dne.

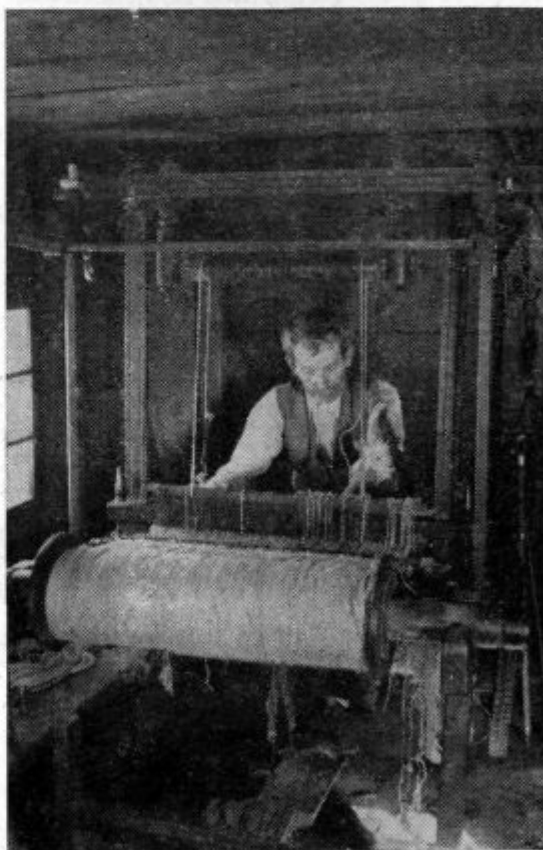
Po končanem cvetenju je iz cvetja na vrh rastline nastala okrogla glavica, polna semen. Seme lanu pa ni služilo le za razmnoževanje, temveč tudi kot zdravilo za živino. To seme je ostalo dolgo kaljivo in so kmetje raje sejali staro seme, da je seme plevela, ki je bilo vmes, kaljivost že izgubilo. Lan so sejali vedno le na staro njivo, kjer je bilo manj plevela. Lanena rastlina pa ima tudi to lastnost, da zemljo do kraja izčrpa.

Ko je lan dozorel, so ga populili s koreninami vred ter ga povezali v večje, križem naložene svežnje — snope. Po krajšem sušenju v kozolcih pa so od stebela odstranili glavice s semenom. Prvotno so to delali s pripravo, podobno glavniku. Na koncu debele deske so bili nabiti dolgi žebli z ostrino na koncu. To pripravo so imenovali »rifl«. Pozneje pa so odstranjevali seme tudi z mlatilnicami, vendar zelo previdno, da niso pokvarili stebelc.

Tako omlačeni lan so potem razgrnili v dolge vrste po pokošeni njivi. Zadnjo vrsto pa so zaokrožili okrog vseh vrst. Kjer pa se je vrsta zaključila, so iz lanenih bilk napravili križ, da ne bi mogel hudič plesati po lanu (vrtinec vetra). Pri tem postopku so rekli, da lan »godijo«. Tako razprostrti lan je moral ležati tri tedne, da se je »vležal«. Po treh tednih so ga s srpom ali motiko dvigali iz trave, ki ga je prerasila, in vezali v velike snope, povezane s srobotjo.

Tako »godeni« lan je počakal na primeren čas v pozni jeseni, da so ga otrli. Da pa so lan lahko otrli, ga je bilo treba pred tem dobro posušiti. Za to so imeli pri vsaki kmetiji napravljeno posebno peč, ki so jo imenovali »šivno ali laneno jamo«, ponekod tudi »pajštvo«. To je bila približno dva metra globoka ter dober meter široka obzidana jama, ki je bila delno v zemlji, delno nad njo. Vanjo je bil speljan štiri metre dolg rov, ki je služil za kurišče in dimnik. V to jamo so na leseno lesno položili lan, tako da je bila polna in da topel zrak ni mogel uhati na prosto. Na dan, ki je bil določen za trenje lanu, je morala biti peč zakurjena že zelo zgodaj, da je bil lan že suh, ko so prišle terice. Za sušenje lanu so uporabljali suha bukova drva, ki so bila najbolj varna, da se lan ni vžgal. Kurjač, ki je lan sušil, je bilo navadno starejši, izkušen možak.

Za trenje lanu je kmet najel več žensk iz soseske, da je bilo v enem dnevu čim več lanu strtega — po možnosti vsa zaloga. Za trenje lanu pa so bile potrebne trlice. Le-te so bile napravljene iz bukovega lesa, tako da se je rezilo gornjega dela tesno prilegalo

Zadnji tkalec iz Kladij

Foto: J. Jeram

spodnjim vrezom, na katera so položili lan. Nato so z gornjim rezilom udarjali po njem, da se je oluščila zunanja koža — »pezdir«.

Trenje lanu ni bilo lahko delo, saj je terici večkrat močno otekla roka, s katero je držala ročaj gornjega dela trlice. Naporno delo pa so si »sladile« s pripovedovanjem raznih šal in zgodb. V njihovo družbo pa ni bilo dobro priti. Hudomušne terice so jo marsikomu »nagodle«; nevede je odnesel repek, napravljen iz odpadnega prediva.

Iz tako otrtega lanu je nastalo predivo, ki ga je bilo treba še »omikati«. Za to pa je bil potreben »mikež«. To je bila komolec dolga in ped široka deska, v katero je bilo zabitih tri vrste štirioglatih, ostro zbrušenih žeblijev. Žebliji so bili v desko zabiti do glave, tako da so na drugi strani ostri konci gledali ven. Ta »mikež« so pribili na težko klop, da je stal trdno. Pred »mikanjem« je bilo potrebno ogreti in posušiti predivo na peči. Na tem »mikežnu« se je potem predivo česalo. Iz česanega prediva se je dobilo boljše predivo — »povesme«, iz katerega se je predel sukanca in tkalo pražnje platno. Na drugi strani pa je ostajalo grobo predivo »kodelje«, iz katerega pa se je predlo in tkalo grobo ali »hodnično« platno. »Kodelje« je bilo potrebno še dobro pretresti na zglajenih bukovih palicah, da se je iztresel še zadnji »pezdir« — drobne resice.

Tako je bilo predivo pripravljeno za prejo.

Edini »stroj« za predelavo lanu, ki ga še poznamo, je kolovrat. Na tem kolovratu so potem v zimskih večerih v pozne ure predle ženske ob svitu gorečih tresk, ki so bile zopet pripravljene s posebno pripravo. Na vogalu peči oziroma klopi — čelešniku, je bila pritrjena nekakšna železna priprava — »sutarn«, ki je s pomočjo čeljusti in vzmeti držal tre-

sko, da je osvetljevala prostor. Otiranje in zamenjava tresk je bilo pastirjevo delo. Ko je bilo predivo spredeno, so vretena previli na motovilo, kjer je nastala štrina. To so sneli z motovila in skupaj zvito shranili. Ko je bilo vse predivo spredeno, to je bilo proti koncu zime, je bilo treba štrine oprati. Med pranjem in sušenjem štrine pa so se niti sprijele, zato jih je bilo treba z lesenim batom — tukavnico premlatiti, da so se razpusstile. Oprane štrine so zopet dali na motovilo in jih previli v klobčiče. Pri vitju v klobčiče pa je nit tekla skozi »štrith«. To je bil lesen, po dolgem prevrtan ročaj, ki je bil na sredi izrezan tako, da je tekla nit pod palcem, ki jo je zadrževal, da se ni klobčič prerahlo navijal. Klobčič so navijali na orehove lupine, na koncu niti pa so v klobčič zatakneli vžigalico, da je tkalec lahko našel konec. Tako je bila preja po dolgem postopku pripravljena za tkanje. Za to pa so bile potrebne statve, ki pa jih je na tem mestu težko opisati. Na tej osnovi so pač napravljeni današnji stroji v tekstilnih tovarnah. Tekstilne delavke, ki strežejo tem strojem, si ne morejo predstavljati, kako težavno je bilo delo tkalca pri teh statvah. Ves mehanizem grobo izdelanih statev je bilo treba premikati z obema rokama in nogami. Izdelano platno je bilo treba še obeliti. Zato so ga v lepih sončnih dneh razgrnili na trato in ga polili z vodo. Ko se je posušilo, so ga spet polili. To se je ponavljalo večkrat na dan in več dni zapored. Ko je bilo platno obeljeno, so ga zvili v bale.

Naporno in dolgo je bilo delo, da je od vsejanega semena nastalo platno. Danes bi se nikakor ne izplačalo, vendar je škoda, da bo šlo v pozabo. S tem bo šla v pozabo še ena zanimivost in velik del idilike kmečkih domov.

KREPAK LOVSKI BLAGOR

Nisem mlad. V mnogih letih se mi je marsikaj primerilo, vendar nekaj zame tako bolečega še ne.

Bil je čas piska, čas, ko vsakemu lovcu nekoliko močnejše utripa srce. Tudi jaz nisem izjema. Delam v gozdu in nič čudnega, če so

mi kot lovcu v tem zlatem času misli vse pogosteje uhajale od motorke tja dol k srnjakom v Pagonovih rupah. Nikar mi ne zamerite, če se tako neko jutro znajde poleg motorke tudi moja stara puška na ramenih, v žepu pa drobna zapeljiva piščalka. Ni mi treba posebej omenjati, da so imeli moji nelovski kolegi veliko pripomb na mojo na-

mero in da se po »šihitu« nisem mogel otresti nekaterih radovednih spremljevalcev. Pa naj gredo, si mislim, se bodo vsaj prepričali, da lovci nismo kar tako. In tako jo mahmemo lepo počasi tja dol v Pagonove rupe. Kmalu najdem primeren kraj, fantom dam zadnje nauke in jih posadim kraj velike smreke. Sam si izberem kraj nekoliko niže, od koder sem pričakoval srnjaka, in sedem na prav prijetno prikladen, z mahom porasel parobek. Tako sedimo precej časa pri miru, kot gre izkušenemu lovcu, nato pa prav nalahno nekotikokrat zapiskam: fip-fip-fip. Poslušam ... nič. Čez čas ponovim nekoliko glasneje fip-fip-fip. Trenutek — da, drnc srnjaka, tudi kolegi mi namigujejo. Ne ločim točno od kod. Eh, zapiskal bom še enkrat! Spet skoki in to z leve, nekje v ozadju. Zdaj pa previdno, šmon, si mislim in že nalahno »rib-sam« svojo staro tetko v levo. Pošastno! V trenutku, ko se srečam s srnjakovimi očmi, me prešine tam spodaj skeleča bolečina — pa še ponovno. Kdo pod soncem bi zdržal! Sam ne vem, kdaj sem bil pokonci, vem le, da sem kot v odmev slišal srnjakovo bevkanje, sam pa sem se z vso ihto otepaval razdraženih os. Sedel sem prav na njihovem gnezdu. Sam zlodej je moral biti vmes, da sem pustil srajco iz hlač, kar ni moja navada, in seveda so me ljube ose opikale tudi pod pazduho.

Nekaj dni sem stoje užival črnino, zdaj sem spet zdrav in, dragi srnjak, naslednje leto se bova gledala z drugega parobka.

Simon, Črni vrh

NASA LOVISCA

Po drugem odstavku 29. čl. republiškega zakona o lovstvu (Ur. list SRS št. 22-122/66 z dne 7. julija 1966) so morale lovske družine ob uveljavitvi zakona skleniti pogodbe o gospodarjenju z lovišči z Obč. skupščino Idrija. Za površine lovišč, ki pa ležijo izven občine Idrija, to je lovišča Otavnik z lovno površino 104 ha in loviščem Javornik s površino 14 ha, pa sta pogodbe soppodpisali tudi občini Tolmin in Ajdovščina. Pogodbe o gospodarjenju z lovišči med lovske družine in občinskimi skupščinami je bilo skleniti najkasneje do 15. januarja t. l. Lovske družine so se zavezale, da bodo gospodarile z lovišči kot dober gospodar in sicer:

1. Z loviščem bodo gospodarile po lovskogospodarskem načrtu.
2. Lovske družine se obvezujejo, da bodo nudile za lovni turizem del predvidenega odstrela divjadi, ki bo določen z lovskogospodarskim načrtom. Tujcev, ki ne prebi-

vajo stalno v Jugoslaviji, lovske družine ne bodo sprejemale v članstvo brez soglasja občinske skupščine.

3. Lovske družine se zavežejo, da bodo organizirale lovsko-čuvajsko službo tako, da bo lovišče primerno nadzorovano, da se prepreči nedopusten ali nezakonit lov in da se obenem zagotovi strokovna gojitev lovne divjadi.

Na področju občine Idrija imamo naslednje lovsko-gospodarske enote, to je lovišča:

Dole, Cerčno, Idrija, Sp. Idrija, Krekovše, Javornik in Otavnik. V vsakem lovišču gospodari ena lovska družina. Vse lovske družine so zaradi uresničevanja skupnih ciljev združene v Lovsko zvezo Idrija. Poleg drugih pomembnih nalog skrbi zveza za pospeševanje lovstva, lovskega turizma, lovskega strelstva, kinologije (reja in vzgoja lovskih psov), sodeluje z občinsko skupščino o vprašanih lovstva, skrbi za lovsko strokovno izobraževanje lovcev, lovsko kulturo itd. Lovska zveza Idrija je včlanjena v lovsko zvezo Slovenije.

Lovske družine gospodarijo na skupni površini 41.293 ha. Nelovne površine je 1.012 ha, lovne pa 40.281 ha. Od skupne površine odpade na poljedelske 15.784 ha, na gozdne površine 24.482 ha, na ostale površine pa 1.063 ha.

Po značaju lovišč je gričevnatih površin do 600 m nadmorske višine 15.229 ha, srednjegorskih od 600 do 1.000 m 19.902 ha in visokogorskih nad 1.000 m 5.150 ha.

Površine lovišč so zelo razgibane s strmimi do zelo strmimi bregovi in grapami, ki padajo v korito reke Idrijce in potokov: Zala, Belca, Sončni potok, Bedrova grapa. Kanomljica, Nikava, Ljubevščica, Trebuščica, Studenec, Dobršček, Cerknišca, Jeseniški potok ali Oreška grapa, Zapožka grapa, Sevnica, Otušnica, Zirovnica s pritokom Razkovec, Črna ter številnimi drugimi manjšimi potoki, ki so bolj ali manj hudourniškega značaja: Suha Idrijca, Grda grapa, Ovčjak, Beli potok, Routnikarjeva grapa, Jakliška grapa, Vovkova grapa itd. Tisovška planota z Govci, Črnovrška planota in severovzhodni del Godoviča so slabo preskrbljeni s tekočo vodo.

Padavine so najštevilnejše na Krekovšah, v Mrzli rupi, Idrijski Beli, Črnem vrhu nad Idrijo, Idriji in se postopoma manjšajo proti Stanu, Sebeljam in Cerknem. Obilne snežne padavine otežkočajo divjadi gibanje pri iskanju hrane, kar povzroča telesno oslabilitev, napad notranjih in zunanjih zajedavcev in končno obsežen pogin. Pretežni del lovišča Krekovše, del lovišča Javornik in Idrija, pa tudi posamezne predele ostalih lovišč prizadenejo

tudi mile zime. Tako je v pretekli mili zimi prizadelo lovišče Krekovše, kjer je poginilo 5,9 %, v lovišču Javornik pa 5,7 % od spomladanskega staleža srnjadi leta 1966. Na vsem področju je poginilo 63 kosov srnjadi, 3 gamsi, 14 zajcev v vrednosti nad 1 milijon starih dinarjev. Zaradi izredno hudih zim v letu 1952-53 in v letu 1963-64 (visok sneg in poldica) je samo v lovišču Krekovše poginilo po 50 kosov srnjadi in gamsov, kar znaša okoli 15 % takratnega staleža ali 50 % letnega prirastka srnjadi in gamsov.

S podatki o temperaturah razpolagamo samo za Črni vrh nad Idrijo. Povprečna letna temperatura znaša 6,9 °C. Znano je, da se letne temperature gibljejo do nadmorske višine 600 m okoli 9 °C in se za vsakih nadaljnjih 100 m višine temperatura zniža za okoli 0,5 °C. Ker je v Črnem vrhu nadmorska višina 684 m, bi znašala po tem računu povprečna letna temperatura 9 °C manj, 0,5 °C torej 8,5 °C. Prenizke povprečne letne temperature neugodno vplivajo na ploditev in razvoj divjadi, zelo občutno pa se to pozna pri gojitvi divjih zajcev.

Spomladanski stalež srnjadi v letu 1966 je znašal 1891 kosov, spomladanski stalež 1. IV. 1967 pa 2.022 kosov, to je v porastu za 131 živali, gamsi pa so porasli od leta 1966 do leta 1967 za 27 kosov. Vsa lovišča imajo znosen gospodarski stalež srnjadi, od 3 do 6,9, povprečno 5 kosov živali na 100 ha. Razmerje med srnjaki in srnami je 1 : 1,3, spolno razmerje pri gamsih pa 1 : 1,2 v korist gamsovih koz (samic). Zaradi znosnega gospodarskega staleža divjad ne dela občutne škode na kmetijskih in pomlajenih gozdnih površinah.

Po ocenitvi je čistih iglastih gozdov okrog 5 %, čistih listnatih je približno 33 %, osta-

lih 62 % pa je mešanih gozdov raznih drevesnih vrst listavcev in iglavcev. V pestrem grmovnem sloju, na pomlajenih površinah in grmiščih so zastopane naslednje vrste: bukev, gorski javor, ostrolistni javor, maklen, obe vrsti jesena, brest, dob, graden, trepetlika, breza, lipa, jerebika, mokovec, poredkoma tudi pravi kostanj, razne vrste vrb, dren, svib, šipek, kločec, nagnoj, obe trdi leski, kalina, bezeg, leska glog več vrst kosteničevja, dobrovina, brogovita, robida, malina itd.

Ob robu in med gozdovi so travniki in košenice, njive pa so posejane s peso, korenjem, deteljo, ovsem in fižolom. Mešani gozdovi listavcev, bogat grmovni in pritalni rastlinski sloj ter naštetje poljščine nudijo divjadi dobro in izdatno prehrano poleti pa tudi čez zimo. Slabši prehrabeni pogoji so za divjad, zlasti za srnjad, v višjih legah, to je nad 1.000 m nadmorske višine s čistimi iglastimi in čistimi bukovimi gozdovi. Naravna selekcija je tu bolj stroga.

Kar ostane pri življenju, je mnogo krepkejše, kar nam dokazuje trofeje uplenjenih srnjakov na Poreznu in njegovi okolici, v višjih predelih lovišča Javornik, v Kaminu pod Golaki in na Vojskem.

Za izvajanje lovskega turizma imajo vse lovske družine zelo dobre pogoje. Gosto cestno omrežje nudi možnost lovskemu turistu, da se pripelje z motornim vozilom v neposredno bližino nahajališč divjadi. Lovsko-planinska kočja (1.288 m) na Črnem vrhu na Cerkljanskem, ki je v poletnem času oskrbovana, lovska kočja pod Jelenkom, lovska kočja na Vojskem in lovska kočja na Korenovšu nad Idrijsko Belo pa nudijo lovcu in lovcuristu prijetno počutje, okrepčilo in prenočišče.

Venceslav Stravs

Skupščina občine Idrija

Seja občinske skupščine dne 27. junija 1967

Na tretji seji skupščine občine Idrija sta občinski zbor in zbor delovnih skupnosti skupno obravnavala:

1. reorganizacijo zdravstvene službe v občini.

V zvezi z novim zakonom o organizaciji zdravstvene službe v SR Sloveniji je potrebno reorganizirati zdravstveno službo tudi v naši občini. Ena najvažnejših nalog je organizirati zdravstveni dom. Novi zakon postavlja kot pogoj za

obstoj zdravstvenega doma, da živi na njegovem območju vsaj 40.000 prebivalcev. Ker v naši občini ni toliko občanov, sedanji zdravstveni dom v Idriji ne more več obstajati. Zaradi tega je nujno, da se naš zdravstveni dom združi z drugimi sosednjimi zdravstvenimi domovi in z njimi ustanovi nov zavod. Skupščina občine Idrija je že pred časom sprejela sklep o pripadnosti naše občine k ljubljanskemu zdravstvenemu okolišu. Zaradi tega je treba ustanovitev zdravstvenega doma rešiti v okviru notranjskih občin, ker je iz finančnih razlogov tudi potrebno,

da je zdravstveni dom v okviru ene same komunalne skupnosti za socialno zavarovanje. Skupščina občine Idrija je zato dala soglasje k ustanovitvi zdravstvenega doma v okviru občin Cerknica, Idrija, Logatec in Vrhnika.

2. Odlok o oblikovanju sredstev za financiranje potreb temeljne izobraževalne skupnosti Idrija v II. polletju 1967.

Z zakonom o izobraževalnih skupnostih in financiranju vzgoje in izobraževanja v SR Slovenije med drugim določeno, da morajo družbe no-politične skupnosti oblikovati take instrumente delitve dohodkov, ki bodo omogočili izobraževalnim skupnostim stalen dotok sredstev za kritje njihovih osnovnih potreb. S predloženim odlokom se zagotavljajo idrijski izobraževalni skupnosti v II. polletju 1967 sredstva v znesku 2.103.004 Ndin ali za 256.748 Ndin več, kot je bilo predvideno s proračunom za leto 1967.

3. Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o občinskem prometnem davku.

S tem odlokom se je znižala stopnja občinskega prometnega davka za prevoziške usluge zasebnih avtoprevoznikov od dosedanje stopnje 30 % na stopnjo 20 % in se tako izenačila s stopnjami občinskega prometnega davka, ki velja tudi v drugih občinah.

4. Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o prispevkih in davkih občanov v občini Idrija.

S tem odlokom so se zaradi jasnosti konkretizirala posamezna določila občinskega odloka o prispevkih in davkih občanov in ne vsebujejo nobenih bistvenih sprememb.

5. Odlok o ustanovitvi sklada za sofinanciranje gradnje in obnove osnovnih šol v občini Idrija. V mesecu aprilu letos so se volivci z referendumom izrekli za uvedbo samoprispjevka za sofinanciranje gradnje in obnove osnovnih šol v občini Idrija. Zaradi nemotnega zbiranja teh sredstev in pravičnega gospodarjenja z njimi je skupščina občine Idrija ustanovila poseben sklad ter imenovala upravni odbor, ki bo skrbel za čimbolj smotno naložbo teh sredstev.

6. Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o proračunu občine Idrija v letu 1967.

Zaradi izločitve sredstev iz proračuna za financiranje temeljne izobraževalne skupnosti je bilo potrebno rebalansirati občinski proračun za leto 1967. Z izločitvijo sredstev za financiranje šolstva se proračun občine Idrija za leto 1967 zmanjša za 2.103.000 Ndin.

7. Odlok o potrditvi zaključnega računa proračuna občine Idrija za leto 1966.

Iz odloka o potrditvi zaključnega računa izhaja, da so bili dohodoki občinskega proračuna za leto 1966 doseženi v višini 8.374.597,76 Ndin, kar predstavlja za 432.597,76 Ndin oz. 5,45 % več, kot je bilo predvideno po načrtu za leto 1966. Izdatki proračuna so bili izvršeni v višini 7.869.295,08 Ndin oz. za 0,92 %, kot je bilo predvideno. Nastali presežek realiziranih dohodkov nad izvršenimi izdatki je znašal tako 505.302,68 Ndin ali 6,42 % od vseh planiranih izdatkov.

8. Potrditev zaključne likvidacijske bilance kavarne Cerkno.

Skupščina je potrdila zaključno likvidacijsko bilanco kavarne Cerkno, katero je predložila likvidacijska komisija, imenovana od skupščine z dne 14. 2. 1966. Iz poročila je razvidno, da znašajo preostala denarna sredstva 18.991,39 Ndin ter vrednost v obveznicah zveznega posojila v

znesku 88,28 Ndin. Skupščina je sklenila, da se preostala denarna sredstva ter sredstva v obveznicah prenesejo v občinski cestni sklad.

9. Oprostitev plačila občinskega prometnega davka od srečk loterije »Družina in gospodinjstva«.

Glede na to, da je izkupiček od te loterije namenjen za humanitarne namene, je skupščina občine Idrija sprejela sklep o oprostitvi plačila občinskega prometnega davka od prodaje srečk te loterije.

10. Posojilo iz rezervnega sklada družbenega sklada za šolstvo.

Zaradi neenakomernega preliva sredstev v družbeni sklad za šolstvo je temu skladu v mesecu juniju primanjkovalo 100.000 Ndin za financiranje potreb učnovzgojnih zavodov. Zaradi tega je občinska skupščina odobrila skladu posojilo v znesku 100.000 Ndin iz rezervnega sklada občine Idrija.

11. Posojilo za kreditiranje stanovanjske izgradnje kmetov-borcev NOV.

Upravni odbor stanovanjskega sklada pri Republiškem odboru ZZB NOB Slovenije je občini Idrija dodelil 5.000.000 Sdin dolgoročnega brezobrestnega kredita za leto 1966—1967 za kreditiranje stanovanjske izgradnje kmetov-borcev in invalidov in NOB s pogojem, da k znesku enako vsoto participira tudi občinska skupščina. Zaradi tega je skupščina sklenila najeti pri Kreditni banki in hranilnici Nova Gorica posojilo v znesku 5.000.000 Sdin in tako zadostiti svojim obveznostim.

12. Soglasje k novi ceni za pitno vodo v Idriji.

Obrtno komunalno podjetje v Idriji je predložilo občinski skupščini zahtevek, naj da svoje soglasje k novim cenam za pitno vodo v Idriji. Zahtevek je obravnaval tudi Svet za komunalne zadeve in urbanizem, ki je občinski skupščini predložil, naj da soglasje k nekoliko nižjim cenam, kot jih je predložilo obrtno komunalno podjetje v Idriji. Po daljši razpravi je skupščina sprejela sklep, da znaša cena vode za gospodinjstva 40 Sdin za 1 m³, za ustanove 60 Sdin za 1 m³ in za podjetja 145 Sdin za 1 m³. Nove cene vode se zaračunavajo od 1. 7. 1967, dalje. Hkrati je občinska skupščina sklenila, da je potrebno v jeseni ponovno obravnavati ceno pitne vode ter skupščini predložiti ustrezne strokovne kalkulacije.

13. Odločbo o ustanovitvi postaje milice Idrija.

Z uveljavitvijo zakona o notranjih zadevah se med drugim spreminja tudi organizacija organov za notranje zadeve v občini. V občini mora delovati ena sama postaja milice. Zaradi tega je skupščina sprejela odločbo o ustanovitvi postaje milice Idrija, ki deluje na območju cele občine, ter ukinila postajo milice Cerkno, ki postane sedaj oddelek postaje v Idriji.

14. Imenovanja:

Skupščina občine Idrija je imenovala za tajnika občinske skupščine Cveta Prelovca, dosedanjega načelnika za upravno-pravne zadeve.

Za komandirja postaje milice Idrija je bil imenovan Maks Prezelj, do sedaj komandir postaje milice Idrija. Za njegovega pomočnika pa je bil imenovan Stanko Štrukelj.

Za komandirja oddelka postaje milice Idrija v Cerknem je bil imenovan Jože Bončina, do sedaj komandir postaje milice Cerkno.

Z A P I S K I

ŠAH

Dve simultanki

Idrijski šahisti so začeli letošnjo sezono s simultanko I. kategornika Silvija Kovača, ki je po treh in pol urah dobil 19 partij, dve je remiziral s Crnobrnjo in Trohom, dve pa izgubil z mladim Krivcem in Majnikom. Simultanka je našim šahistom služila kot priprava za srečanje z velemejstrom Brunom Parmo.

Velemejster Parma je pričel svojo turnejo po Primorskem v Idriji in za njegov nastop 14. jan. v Klubu mladih je bilo prav veliko zanimanje. Mnogo starih in mladih ljubiteljev šahovske igre je spremljalo velemejstrovo igro s 25 idrijskimi šahisti. Parma je dosegel 21 zmag, dve partiji je remiziral z Božičem in Kovačem, zgubil pa je z Jerebom in Miklavčičem. Po končani simultanki se je velemejster zelo pohvalno izrazil o idrijskih šahistih, ki so mu nudili zelo močan odpor, nato pa je pripovedoval o olimpiadi v Havani in odgovarjal na številna vprašanja iz šahovskega življenja.

Ekipni dvoboji

V prvem kolu ekipnega prvenstva Primorske za leto 1967 in pokal predsednika republike sta se 14. febr. srečali v Tolminu ekipi Idrije in Tolmina. Igrali so na 10 deskah. Po zanimivih peturnih borbah se je dvoboj končal z visoko zmago Tolmina 8 : 2. Idriječani so nastopili brez dveh članic in enega mladince in tako izgubili 3 partije brez borbe.

Izid srečanja na prvih štirih deskah, kjer so tekmovali za pokal predsednika republike, pa se je končal neodločeno 2 : 2, vendar pa se je Idrija plasirala v naslednje kolo zaradi zmage na prvi in tretji deski:

Idrija : Tolmin

1. Kovač—Leban 1 : 0
2. Crnobrnja—Bratina 0 : 1
3. Jereb—Baloh 1 : 0
4. Bajc—Taljat 0 : 1
5. Hladnik—Mrak 0 : 1
6. Sturm—Rankovič 0 : 1
7. Logar—Rutar 0 : 1
8. Filipič—Sovdat 0 : 1
9. Makuc—Špik 0 : 1
10. Knap—Veskovič 0 : 1

Visoki poraz idrijske ekipe ni opravičljiv. Nastopila je brez nekaterih najboljših igralcev, ostali pa se niso mnogo trudili in tako niso upravičili ugleda idrijskega šaha.

V drugem kolu tekmovanja za pokal predsednika sta se sestali v Vipavi 17. marca ekipi »Podskala« iz Vipave in Idrije. Ekipa Idrije, ki je nastopila v najmočnejši postavi, tokrat ni uspela. Na tretji in četrti deski sta Troha in Hladnik že po dobri uri igre podpisala predajo. Tako sta se morala Kovač in Crnobrnja boriti za izenačenje, s čimer bi še vedno priborila

Idriji zmago. Zmagati pa je uspelo samo Kovaču, ki je s tem vsaj nekoliko ublažil poraz 1 : 3.

1. Lukič (Vipava) — Kovač (Idrija) 0 : 1
2. Nikolič (Vipava) — Crnobrnja (Idrija) 1 : 0
3. Mihajlovič (Vipava) — Troha (Idrija) 1 : 0
4. Djokovič (Vipava) — Hladnik (Idrija) 1 : 0

Primorsko brzopotezno prvenstvo

za posameznike je bilo odigrano 29. januarja v Ajdovščini. Sodelovalo je 40 igralcev iz vseh krajev Primorske, Idrijo pa sta zastopala Crnobrnja in Kovač. V predtekmovanju so bili igralci razdeljeni v štiri skupine. Crnobrnja in Kovač sta zmagala v svojih skupinah in se plasirala v finale. V finalu, kjer je nastopilo 12 najboljših šahistov, je bil Kovač vse do zadnjega kola v vodstvu, nakar ga je premagal Milenkovič iz Kopra in z njim podelil prvo in drugo mesto z 9 točkami.

Crnobrnja je po slabem startu šele v finalu pokazal svojo moč in se tako uvrstil na solidno 6. mesto.

Milenkovič iz Kopra in Kovač sta se kot predstavnika Primorske udeležila republiškega brzopoteznega prvenstva v Ljubljani, kjer pa nista imela uspeha. Med 40 najboljšimi igralci je Kovač izpadel že v predtekmovanju, Milenkovič pa se je uvrstil v finale, kjer pa je bil zadnji.

Turnir brezkatégornikov

Sindikalna podružnica tovarne »Kolektor« v Idriji je organizirala v sodelovanju s Šahovskim klubom turnir brezkatégornikov za osvovitev IV. kategorije. Turnir je bil obenem tudi prvenstvo sindikalne podružnice, ki je pripravila za zmagovalca prehodni pokal, za ostale pa lepe knjižne nagrade. Sodelovalo je 18 igralcev od 30. jan. do 28. febr. Končni vrstni red je bil:

1. in 2. Erjavec in Svetic 14 točk
3. Lombar 13,5 točke
4. Velikajne 12 točk
5. Rupnik 11,5 točke
- 6., 7., 8. Likar, Vidmar in Vehar 9,5 točke
9. Kogej 8 točk itd.

Vsi navedeni igralci so dosegli IV. kategorijo. Pokal podružnice je osvojil Cvetko Erjavec, ki je v naknadnem dvoboju premagal Svetica.

Največ zaslug za izvedbo tako množičnega turnirja imata najboljša idrijska šahista Kovač in Crnobrnja, ki sta s svojim delom pridobila v tovarni nove šahovske moči.

Dvoboj v počastitev dneva mladosti

Pionirska ekipa idrijske osnovne šole je 14. maja sodelovala na predtekmovanju na Vrhniki, kjer so premagali svoje vrstnike s 3 : 1 in se uvrstili v republiški finale. Ekipo so sestavljali Kovač, Likar, Pahor in Curman.

Sestali sta se tudi ekipi mladih in starih šahistov v dvoboju na 10 deskah za prehodni pokal. Zmaga s 6 : 4 je presenetljivo pripadla mladi ekipi v postavi Kovač, Knap, Kopač, Bevk, Jereb S., Vončina, Krivec, Troha R., Lazar in

Sturm proti starim Crnobrnja, Ravnaher, Troha T. Bajc, Majnik, Hladnik, Magajna, Jereb J., Kanduč in Erjavec.

Mednarodni šahovski brzturnir v Gorici (Italija)

V nedeljo, 25. junija, je organiziral goriški šahovski krožek I. mednarodni šahovski brzturnir obmejnih mest. Sedemdeset šahistov iz Italije in Primorske se je borilo v 14 ekipah za zlate, srebrne in bronaste medalje ter za dragocene pokale in plakete. Med ekipami je bilo 6 italijanskih in 8 primorskih.

Borba za prvo mesto se je vodila med prvo ekipo iz Trsta, ki je italijanski moštveni prvak, ekipo iz Idrije, za katero so igrali prof. Cuderman, Kovač, Crnobrnja in Troha ter rezerva Ravnaher, in ekipo iz Anhovega. Anhovo je kmalu izpadlo iz borbe za prvo mesto, medtem ko je Idrija uspešno nabirala točke in je zmagala v 11 dvobojih, enega pa je igrala neodločeno. Šele po porazu z ekipo iz Trsta je naše moštvo izgubilo možnosti za največji uspeh idrijskega šaha in se je moralo zadovoljiti z nadvse častnim drugim mestom. Končni vrstni red:

1. Trst I 41,5 točk, 2. Idrija 37 točk, 3. Anhovo 32,5 točk, 4. Trst II. 32 točk, 5. Goriziana I. 28,5 točk, 6. Nova Gorica I. 25,5 točk, 7. Tolmin 23,5 točk, 8., 9. Sežana in Koper 23 točk itd.

Cuderman in Kovač sta priborila po 10,5 točk, Crnobrnja 8 točk, Troha 7 točk in kot rezerva Ravnaher 1 točko.

Turnir je potekel v prijateljskem ozračju dveh sosednjih narodov, ki sta s šahom manifestirala

dobre sosedske odnose. Organizatorji želijo, da bi postal ta turnir tradicionalen, s čimer bi navezali še boljše sosedstvene odnose med šahisti. Primorski šahisti so povabili italijanske ekipe, da bi sodelovali 10. septembra na IV. turnirju obmejnih mest, ki bo v Ankaranu pri Koprju.

Našim šahistom, ki so pokazali, da zmorejo tudi največje presenečenje, če nastopijo v tako močni postavi in z vso borbenostjo, moramo samo iskreno čestitati in jim zaželeli, da bi dosegli še več tako lepih uspehov!

Dvoboj Rudnik : Mesto

V počastitev dneva rudarjev 3. julija sta se na tradicionalnem šahovskem dvoboju tudi letos srečali ekipi Rudnika in Mesta na 10 deskah. Mestna ekipa, ki je že tri leta zmagovala, je tokrat nastopila oslABLJENA in se ni mogla uspešno upirati boljši rudniški ekipi, ki je zmagala po zanimivih in ostrih partijah z rezultatom 6 : 4.

Posamezni rezultati:

1. J. Jereb—Kovač 0 : 1
2. Ravnaher—Crnobrnja 0 : 1
3. Troha—Kanduč 1 : 0
4. Bajc—Božič pol : pol
5. Majnik—Magajna 1 : 0
6. Knap—Hladnik 1 : 0
7. Venko—Završnik pol : pol
8. Svetic—Kenda 1 : 0
9. I. Jereb—S. Jereb 0 : 1
10. Vončina—Erjavec 1 : 0

S. Kovač

Ohranili jih bomo v lepem spominu

Jera Kosmač, čipkarica iz Sp. Idrije 1, rojena 24. 2. 1889 v Cerknem, je umrla 18. 5. 1967 v Sp. Idriji.

Ivana Lazar roj. Novak, gospodinja iz Sp. Vrsnika 5, rojena 29. 7. 1877 na Sp. Vrsniku, je umrla 28. 5. 1967 na Sp. Vrsniku.

Janez Vekš, kmetovalec iz Ledinskih Krnic 14, rojen 30. 12. 1902 v Ledinskih Krnicah, je umrl 30. 5. 1967 v Ledinskih Krnicah.

Matevž Rudolf, upokojeni rudar iz Idrije, Kap. Mihevca 38, rojen 21. 9. 1897 v Crnem vrhu, je umrl 2. 6. 1967 v Idriji.

Josip Eržen, upokojeni rudar iz Idrije, Gregorčičeva 16, rojen 18. 3. 1904 v Idriji, je umrl 2. 6. 1967 v Idriji.

Marija Rudolf roj. Kavčič, kmetovalka iz Črnega vrha 47, rojena 10. 1. 1885 v Zireh, je umrla 2. 6. 1967 v Crnem vrhu.

Jernej Logar, kmetovalec iz Otaleža 46, rojen 22. 8. 1899 v Otaležu, je umrl 6. 6. 1967 v Otaležu. Bil je mali kajzar in se je vse življenje preživljal s priložnostnim delom. V NOV je vstopil 23. 9. 1943 v Vojkovo brigado, iz katere je bil zaradi bolezni odpuščen 30. 11. 1943. Ponovno je vstopil v Prešernovo brigado 1. 1. 1944, kjer je bil do konca marca 1945. Zaradi bolezni in izčrpanosti je bil poslan domov, kjer je bil vključen v krajevno poveljstvo Narodne zaščite do konca vojne.

Alojz Rejc, upokojeni rudar iz Idrije, Kap. Mihevca 48, roj. 7. 6. 1900 v Idriji, je umrl 7. 6. 1967 v Idriji.

Alojzija Markš roj. Treven, gospodinja iz Idrije, Gradnikova 6, rojena 21. 5. 1908 v Idriji, je umrla 10. 6. 1967 v Idriji.

Vojteh Cigoj, šofer iz Idrije, St. Rozmana 13, rojen 9. 9. 1925 v Malovšah, je umrl 16. 6. 1967 v Idriji.

Alojzij Carl, upokojeni rudar iz Sp. Idrije 36, rojen 14. 6. 1906 v Sp. Idriji, je umrl 17. 6. 1967 v Sp. Idriji.

Marjana Uršič roj. Debeljak, gospodinja iz Jazn 24, rojena 17. 11. 1890 v Štari Oselici, je umrla 21. 6. 1967 v Jaznah. Bila je družinski invalid po dveh padlih sinovih. Starejši sin Venčeslav se je smrtno ponesrečil, ko je pobiral bombe na bivši jugosl. meji za potrebe NOB. Mlajši sin Peter pa je padel kot borec Vojkove brigade.

Marija Klavžar, kmečka delavka iz Predgriz 5, rojena 1. 3. 1897 v Predgrizah, je umrla 22. 6. 1967 v Predgrizah.

Stefan Kumer, upokojeni delavec iz Sp. Idrije 1, rojen 5. 12. 1907 v Sp. Kanomlji, je umrl 4. 7. 1967 v Sp. Idriji.

Ivana Čuk, gospodinja iz Črnega vrha 47, rojena 3. 5. 1877 v Lomeh, je umrla 7. 7. 1967 v Crnem vrhu.

Marija Mažgon roj. Kokalj, gospodinja iz Sp. Idrije, rojena 7. 7. 1886 v Idriji, je umrla 14. 7. 1967 v Sp. Idriji.

Ciril Likar, upokojeni kuhar z Vojskega 22, rojen 10. 7. 1897 na Vojskem, je umrl 15. 7. 1967 na Vojskem.

Frančiška Rejec roj. Rupnik, gospodinja iz Crnega vrha 51, rojena 29. 11. 1886 v Lomeh, je umrla 25. 7. 1967 v Črnem vrhu.

Ljudmila Kenda, uslužbenka v pokoju iz Lazca 30, rojena 25. 12. 1921 v Lažcu, je umrla 30. 7. 1967 v Lažcu. Prostovoljno je vstopila v NOV 20. 9. 1943 in je delovala kot borka v raznih operativnih edinicah do druge polovice leta 1944. Potem je bila pri štabu Prešernove brigade za šifrerko. Bila je zelo znana in hrabra borka. Iz JLA je bila demobilizirana šele jeseni leta 1945.

Marija Pišljarij roj. Razložnik, gospodinja iz Jeličnega vrha 13, rojena 19. 6. 1887 v Jeličnem vrhu, je umrla 31. 7. 1967 v Jeličnem vrhu.

Franc Oblak, kmetovalec iz Sp. Kanomlje 16, rojen 17. 6. 1896 v Jagrščah, je umrl 6. 8. 1967 v Sp. Kanomlji. Od razpada Italije je sodeloval z NOB predvsem z materialnim podpiranjem in z obveščevalno službo. Bil je mali kmet in s kmetijo se je skromno preživljal.

Jakob Balant, upokojeni rudar iz Sp. Idrije 62, rojen 27. 4. 1887 v Krnicah, je umrl 7. 7. 1967 v Sp. Idriji.

Katarina Lahajnar roj. Bremec, gospodinja iz Lazca 33, rojena 2. 3. 1892 v Lokovcu, je umrla 8. 8. 1967 v Lažcu.

Jera Erjavec roj. Ogrič, gospodinja iz Idrije, St. Rozmana 33, rojena na Vojskem 1. 3. 1878, je umrla 12. 8. 1967 v Idriji.

Karel Benčina iz Maribora, Kočvarjeva 8, rojen 30. 10. 1905 v Idriji, je umrl 14. 6. 1967 v Mariboru.

Marija Zonta iz Rake 13, rojena 21. 9. 1880 v Idriji, je umrla 21. 6. 1967 v Raki pri Krškem.

Alojz Klemenčič, upokojeni rudar iz Idrije, Tomšičeva 18, rojen 4. 6. 1895 v Idriji, je umrl 27. 4. 1967 v Ljubljani.

Alojzij Sinkovec iz Velenja, Kajuhova cesta, rojen 17. 6. 1898 v Idriji, je umrl 3. 8. 1967 v Velenju.

Angela Peternel, delavka v pokoju iz Sp. Idrije 24, rojena 23. 3. 1908 v Sp. Idriji, je umrla 7. 8. 1967 v Izoli.

Pavel Gantar iz Dolnjega kota 3, rojen 1. 1. 1905 v Idriji, je umrl 17. 7. 1967 v Zg. Dragi pri Ivančni Gorici.

Viktor Tratnik iz Podgore 46, rojen 11. 3. 1903 v Idriji, je umrl 7. 6. 1967 v Ljubljani.

Ivana Kunc roj. Vojska, gospodinja iz Gor, rojena 18. 10. 1898 v Čekovniku, je umrla 14. 6. 1967 v Ljubljani.

Jožef Bremec iz Ratanske vasi 6, rojen 7. 3. 1907 v Sp. Kanomlji, je umrl 6. 7. 1967 v Vojniku.

Anton Troha iz Idrije, Triglavska 13, rojen 2. 1. 1910, je umrl 31. 7. 1967 na vrhu Mangarta, kjer je bil na izletu s sinom. Bil je upokojeni rudarski paznik. Kot narodno zaveden se je opredelil za NOV že proti koncu 1942 in je bil že takrat sprejet v KPJ. Takoj po razpadu Italije je odšel v partizane in postal borec Idrijsko-tolminskega odreda, pozneje pa je odšel v Vojkovo brigado, kjer je bil do 4. 5. 1944 kot desetar. Iz Vojkove brigade je bil premeščen na komando mesta Vojsko, kjer je bil obveščevalec do konca vojne. Tu je postal star. vodnik, po vojni pa je napredoval v rezervnega poročnika. Bil je nosilec več vojaških odlikovanj, po vojni pa je prejel tudi delovna odlikovanja. Bil je tudi predsednik Obč. ljudskega odbora v Idriji. Zaradi svoje dobrohotnosti je bil med našim ljudstvom zelo spoštovan.

Ivana Likar roj. Mlakar, gospodinja iz Idrijskih Krnic 1, rojena 6. 5. 1914 na Gor. Vrsniku, je umrla 6. 3. 1967 v Sežani.

Frančiška Kosmač roj. Gantar, gospodinja iz Idrije, Trg/m. Tita 5, rojena 28. 3. 1888 v Idriji, je umrla 14. 7. 1967 v Sempetru pri Gorici.

Valentina Eržen roj. Pečirer iz Ljubljane, Cesta na Bokalce 51, rojena 13. 2. 1891 v Idriji, je umrla 27. 5. 1967 v Ljubljani.